

Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Nurgül Bağcı*

ORCID: 0000-0001-8593-2461

Öz

Günümüz Afganistan'ı, Fars edebiyatı tarihinde parlayan Fars şiirinin ve edebiyatının önemli kaynağı sayılmıştır. 1861 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a gelen ve 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan dönemde Şeyh Murâd Buhârî Dergâhı şeyhlerinden biri olan Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî, tıpkı Mevlana Celaleddin-i Rumî gibi soyu itibari ile aristokrat bir sınıfa mensuptur. Belh şehrinden Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan Abdülkâdir-i Belhî aynı zamanda şiirle de meşgul olmuş ünlü bir şeyh ailesinin çocuğudur. O zamanlar kötü şartlar yüzünden Hacca gitme niyetiyle Belh'den Bağdat'a göç eden Belhî ailesi, Bağdat'ta Hacca gitmekten vazgeçip önce Konya'ya, sonra da İstanbul'a taşınmıştır. Bu çalışmada Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiş olup, ayrıca "Dîvân" adlı yazma eserinin de tanıtılması amaçlanmıştır. Makalemiz, söz konusu "Dîvân"ın yeni bulduğumuz nüshası hakkında bilgi veren ilk çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî, Dîvân, 19.-20. Yüzyıl, Edebiyat

Gönderme Tarihi: 24/05/2019

Kabul Tarihi: 25/06/2019

* Öğretim Görevlisi Dr., Ardahan Üniversitesi, Ardahan İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü - Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. E- posta: nurgulbagci@ardahan.edu.tr

The Life of Sheikh Seyyid Abdulkadir-i Belhi, His Literary Personality and Works

Nurgül Bağcı

ORCID: 0000-0001-8593-2461

Abstract

The territory of Afghanistan today is considered to be an important source of the Persian poetry and literature which had its brightest periods in the Persian literature history. Sheikh Sayyed Abd ol-Qader Balkhi, who came to Istanbul in 1861 with his family, and who was one of the sheikhs of Murad Buhari Lodge during the last quarter of the 19th century and the first quarters of the 20th Century, belonged to the aristocrat class with his family like Mawlana Jalaluddin Rumi. Abd ol-Qader Balkhi was the child of a famous sheik family who was also engaged in poetry; and had to migrate to the city of Balk from Anatolia. The Balkhi family, who migrated to Baghdad from Balk with the intention of going to Hajj (pilgrimage), gave up the idea of going to Hajj in Baghdad because of bad conditions at those times; and moved to Konya and then to Istanbul.

In this study, information was given about life, literary personality and works of Sheikh Sayyed Abd ol-Qader Balkhi; and it was also aimed to introduce his manuscript named “Dîvân”. Our article is the firstly study providing information on the new copy of the “Dîvân” in question.

Keywords: Sheikh Sayyed Abd ol-Qader Balkhi, Dîvân, 19th-20th Century, Literature

Received Date: 24/05/2019

Accepted Date: 25/06/2019

Жизнь и творчество Шейха Сеида Абдул-Кадира Белхи

Резюме

Сегодняшний Афганистан всегда считался важным источником засиявшей в истории персидской литературы персидской поэзии и прозы. Переехавший оттуда в 1861 году вместе с семьей в Истамбул и проживший здесь с последней четверти XIX до первой четверти XX века представитель ордена Шейха Мурада Бухари Шейх Сеид Абдул-Кадир Белхи, также как и Мавлана Джалаладдин Руми, принадлежал к аристократическому роду. Семья Абдул-Кадира Белхи, вынужденная переехать из Белха в Анатолию, была известной шейхской семьей, близко знакомой с стихотворчеством. В те годы, из-за сложных обстоятельств семья решается отправиться в Хадж, из-за чего покидает Белх и направляется в Багдад. Но в Багдаде они отказываются от этой идеи и меняю маршрут сначала на Конью, а оттуда уже переселяются в Истамбул. В данной статье исследуется жизнь и творчество Шейха Сеида Абдул-Кадира Белхи, а также повествуется о его произведении «Диван». Данная статья является первой публикацией, где даются сведения о его недавно обнаруженной копии произведения «Диван».

Ключевые слова: Шейха Сеида Абдул-Кадира Белхи, «Диван», XIX - XX века, литература

Получено: 24/05/2019

Принято: 25/06/2019

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve yükselmesinde aktif rol üstlenen ve yüzyıllar boyunca toplumsal hayatın bir parçası olan dergâhlar, ilim ve irfân faaliyetlerinin yanında muhabbet, fedakârlık, paylaşma, kardeşlik gibi manevî duyguların oluşmasını ve gelişmesini sağlamışlardır. Dergâhlar verdiği hizmet alanları ile sadece İslâmî eğitim alınan yerler olmamış, aynı zamanda o dönemin okulu, hastanesi, spor okulu, güzel sanatlar akademisi, edebiyat ve kültür merkezi olarak da faaliyette bulunmuşlardır.¹ Tarikat ve onlara bağlı tekve ve zaviyeler vakıflar tarafından desteklenmiş ve bu yerler "tekve-nişin şeyh", "post-nişin şeyh" ya da "zaviyedar" olarak adlandırılan şeyhler tarafından yönetilmiştir. Bu uygulama sayesinde, Osmanlı vakıf sistemiyle tekve ve zaviyeler iç içe yaşamış; vakıf kuralları çerçevesinde her türlü desteği görerek vakıf hukuku içinde "ümera", "ülema" ve "ehl-i şer" tarafından korunup desteklenmişlerdir.²

19. yüzyıl Osmanlı döneminde tarikatlara yönelik maddi destek, Sultan Abdülmecit'ten sonra tahta geçen Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) de devam etmiştir.³ Sultan Abdülaziz Dönemi'nde Türkistan bölgesinden gelip fütüvvet bilincinin özünü koruyan derviş ve şeyh sayısında artış olmuştur. Bu dönemin en ünlü isimlerinden biri de, Abdülkâdir-i Belhî'nin babası Şeyh Seyyîd Süleyman Belhî'dir. Süleyman Belhî, Afganistan'ın en büyük hankâhlarından birinde şeyh iken Afganistan'a İngilizler'in saldırması ve geri çekilmesinden sonra yaşanan iktidar kavgaları sebebiyle malını mülkünü vakfedip kalabalık bir kabileyle hacca gitmek için yola çıkmıştır.⁴ Kafile, Bağdat'da iken bir elçi vasıtasıyla Osmanlı-Rus Savaşı'nın (1852-1856) sona erdiği haberini almıştır. Süleyman Belhî, bu haber üzerine hac niyetini erteleyerek

¹ Nuran Çetin, "Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, sy. 4 (2015): 6.

² Rifat Özdemir, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekve ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, sy. 5/5 (1994), 287.

³ Ahmet Cahit Haksever, "Osmanlı'nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar: Bektâşilik ve Nakşbendilik Örneği", *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 38 (2009) 46-47; Özdemir, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekve ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", 287.

⁴ Abdülkâdir Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, çev: Neşen Çağıl (Yayına hazırlayan: Yüce Gümüş), İstanbul: Pan Yayıncılık, 2014, 3; Abdülkâdir Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, çev: Neşen Çağıl (Yayına hazırlayan: Yüce Gümüş, İstanbul: İstanbul Tasavvuf ve Musikî Araştırmaları Derneği Yayınları, 2017, 12; Baran Aydın, *Hankâh*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016, 306,307; Nurgül Bağcı, "Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, sy. 6/1 (2019): 172.

kafileyle birlikte Musul, Diyarbakır, Urfa ve Halep şehirlerinden sonra Anadolu'ya geçmiş ve 1857⁵ yılında Konya'ya ulaşmıştır.⁶

Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî

Hayatı

1256/1839 yılında Belh yakınlarındaki Kundûz'a bağlı Hankâh kasabasındaki bir tekkede⁷ dünyaya gelen Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî,⁸ Şeyh Süleyman Belhî'nin

⁵ Bazı kaynaklarda Belhî ailesinin Konya'ya geliş tarihi 1276 (1859) olarak belirtilmiştir. Bakınız: Nihat Azamat, "Abdülkâdir-i Belhî" (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 1, İstanbul: TDV Yay., 1988, 231; Nuran Çetin, "Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları", 19; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, İstanbul: Bozkurt Basımevi, c. 1, 1936, 229-230; Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, 182; Tarık Velioglu, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli'den Dede Paşa'ya)*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2017, 422.

Bir başka kaynakta da Belhî ailesinin 1264 (1848) yılında Afganistan'dan hicret edip İran ve Irak yoluyla 1859'da Konya'ya ulaştıklarını belirtilmektedir. Bakınız: Ahmed Yüksel Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 6. baskı, 2017, 104; İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Altuntaş, "Hüseyin Vassaf "Sefine-i Evliya""da Seyyid Abdülkâdir Belhî ve Ailesi-Seyyid Abdülkâdir Belhî Hazretleri" a <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

Yusuf Öz, makalelerinin birinde onların 1857 yılında Konya'ya geldiklerini belirtmiştir. Bakınız: Yusuf Öz, b "Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları", 10. Milli Mevlâna Kongresi (Tebliğler) 1, Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası, 2-3 Mayıs 2002, 150.

Ayrıca, Yusuf Öz başka makalesinde de Belhî ailesinin 1853 yılında ülkesinden ayrıldığını ve 1855 yılında Konya'ya ulaştıklarını belirtmiştir. Bakınız: Yusuf Öz, a "Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve "Defter-i Kuyûdat" Fihristi", *Bilig (Türk Dîyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayını, sy. 23, (2002): 159-160.

⁶ Öz, b "Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları", 150; Öz, a "Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve "Defter-i Kuyûdat" Fihristi", 160; Bahattin Kahraman, "Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri", *Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)* 4, sy. 2, (2009), 677-678; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 5; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 13; Seyyid Burhâneddin Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, Yayına Hazırlayanlar: Aliye Uzunlar-Arzu Meral, İstanbul: Revak Kitabevi, 2017, 13; Yusuf Öz, "Nâme-i be Sefir Kebîr-i İrân der İstânbûl", *Âyine-i Mirâs*, Shomare-i 29, Dovre-i Cedîd, Tehran, (1382): 186; Bağcı, "Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî", 172.

Bazı kaynaklarda Konya'ya kadar göçün 10 yıl sürdüğü bilgisi mevcuttur. Belhî ailesi, Mâverâünnehr'den İran'a geçmiş, sonra Meşhed yolu ile Bağdat'a ulaşmışlar ve mübarek yerleri ziyaret etmişlerdir. Buradan da Urfa üzerinden Konya'ya geçmişlerdir. Bakınız: Şaban Er, *Melâmîlik Ve Osmânî Devri Melâmîleri*, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2015, 444.

⁷ Bazı kaynaklarda, Seyyid Abdülkâdir-i Belhî'nin Hankâh-ı Çâl'da doğduğu belirtilmektedir. Bakınız: Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 1.

⁸ Ergun, *Türk Şâirleri*, 229; Azamat, "Abdülkâdir-i Belhî" (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 231; İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri (Kemâlû's-Şuarâ), "Abdülkâdir Efendi", c. 1, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınlığı, 1999, 31; Veyis Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013, 93; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 1; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 13; Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 11; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, 67; Cemâl Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999, 174; Cemâl Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, Ankara: Yargıcı Matbaası, 1997, 166; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, Ba Sarparastiyi Hasan Anooshe, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Publishing and Publishing Organization, 1383, 584-585; Mehmet Mermi Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, İstanbul: İstanbul, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, 24; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 181; Tahsin Yazıcı,

büyük oğludur ve Özkent Hükümdarı Seyyîd Burhanettin Kılıç'ın torunudur.⁹ Kaynaklarda asıl adının Gulâm-ı Kâdir olduğu ve İstanbul'a gelişinden sonra buranın şivesiyle kendisine Abdülkâdir denildiği yazmaktadır.¹⁰

Hüseyin Vassaf, Abdülkâdir-i Belhî'nin iki hanımı olduğunu belirtmektedir. Ona göre; Abdülkadir-i Belhî'nin Seyyîd Şeyh Ahmed Muhtâr Efendi (babasının yerine şeyh olmuştur), Seyyîd Hâbibullâh Efendi (hukuk savcısı-müdde-i umumî) ve Seyyîd Seyfullâh Efendi (lise öğretmeni) adlarında üç oğlu vardır.¹¹ “Defter-i Kuyûdât” adlı eserde Aliye Uzunlar ve Arzu Meral, Seyyîd Hazretleri'nin Hanife ve Fâtıma adlarında iki hanımdan ve çocuklarından bahsetmişlerdir. Abdülkâdir-i Belhî'nin Fâtıma Hanım'dan Seyyîde Sâliha adında bir kızı dünyaya gelmiştir. Hanife Hanım'dan ise, altı erkek ve dört kız çocuğu olmuştur.¹² Fatıma Hanım, 1306/1888 yılında vefat etmiştir ve Şeyh Murad Buharî Dergâh haziresine defnedilmiştir.¹³ Başka bir kaynakta ise Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin altı oğlunun ve dört kızının ismi¹⁴ belirtilmiştir. Erkek çocuklarının isimleri Seyyîd Ahmed Muhtar (1252/1873-1312/1933), Seyyîd Nizameddîn, Seyyîd Mustafa Nureddîn, Seyyîd Behcet Abdülbâkî, Seyyîd Muhammed

“Abd-Al-Qader Balkî” (Routledge & Paul Kegan), Encycloaedia Iranica, Volume I, Edited By Ehsan Yarshater, Tahran: 1985, 131; Mohammad Yasir Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikîsi Dergisi*, sy. 18 (2011): 238; Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 104; Velioglu, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli'den Dede Paşa'ya)*, 422; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 23; Süleyman Hanefi Kundûzî, *Yanabi Al'mavadat*, çev. Mûsa Daniş, Meşhed: Albohoos Aleslamie, 1392, 49; Altuntaş, a <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017); Bağcı, “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, 178.

⁹ İnal, Son Asır Türk Şairleri (Kemâlû's-Şuarâ), “Abdülkâdir Efendi”, 31; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 231; Abdülbâkî Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler Ve Tarikatlar*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969, 152; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 131; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 1; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 11; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, 93; Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 24; Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, 238; Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, 174; Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, 166; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 584; Bağcı, “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, 178.

¹⁰ Ekrem Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. 1, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1999, 44; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 181; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 253; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 1; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 11; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 23; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 584; Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, 238; Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, 174; Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, 166; Bağcı, “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, 178-179.

¹¹ İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Altuntaş “Hüseyin Vassaf “Sefine-i Evliya”da Seyyid Abdülkâdir Belhî ve Ailesi-Şeyh Seyyid Abdülkâdir Efendi”, c <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

¹² Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 34.

¹³ Er, *Melâmîlik Ve Osmânî Devri Melâmîleri*, 462.

¹⁴ Kasım Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhî Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, 12.

Habîbullah¹⁵ (1269/1890-1349/1970), Seyyîd Ali Seyfullah (1271/1892-1315/1936); kızlarının isimleri Seyyîde Aliye-i Kübra, Seyyîde Aliye-i Suğra, Seyyîde Mü'mine Zehrâ (ö.1996), Seyyîde Hatice Fevzîye (ö. 1351/1972)'dir. Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin nesli; Seyyîd Ahmed Muhtar, Seyyîd Muhammed Habîbullah, Seyyîd Ali Seyfullah, Seyyîde Mü'mine Zehrâ ve Seyyîde Hatice Fevziye ile devam etmiştir.¹⁶

Abdülkâdir-i Belhî'nin Belh'ten ayrıldığındaki yaşı ile Konya'ya vardığındaki yaşı bazı kaynaklarda farklılık göstermektedir. Yüce Gümüş, Neşen Çağıl, Aliye Uzunlar ve Arzu Meral'e göre; Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî on dört yaşındayken 1271 (1853) yılında Belh'ten ayrılmış ve 1274 (1857) yılında Konya'ya gelmiştir.¹⁷ İbnü'l Emin Mahmud Kemal, Hüseyin Vassaf, İsmail Avcı, Mehmet Mermi Haskan ve Şaban Er'e göre; Abdülkâdir-i Belhî, Mevlânâ Celâleddin Rûmî gibi dört yaşındayken Belh'ten ailesiyle birlikte hicret etmiştir. Yani; Abdülkâdir-i Belhî'nin Belh'ten hicret ettiği yıl 1259 (1843) yılına denk gelmektedir.¹⁸ Cemâl Kurnaz ve Muhammed Yasir Mahdî, 1855 (1272) yılında göç eden Abdülkâdir-i Belhî'nin on yedi yaşında olduğunu yazmaktadırlar.¹⁹ Tarık Velioğlu, Abdülkâdir-i Belhî ile Mevlânâ'nın hayatı arasında birçok benzerlik olduğuna dikkat çekerek Abdülkâdir-i Belhî ve ailesinin de yüzyıllarca önce Hazret-i Mevlânâ ve babası Bahâddin Veled'in yaptığı yolculuğa benzer biçimde önce İran'a, ardından Irak yolunu takiben Anadolu'ya geçerek dört senelik bir seyahatten sonra 1276 (1859) yılında Konya'ya geldiklerini ve bu sırada Abdülkâdir-i Belhî'nin yirmi bir yaşında olduğunu belirtmektedir.²⁰

Daha önce kaleme aldığımız “*Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî*” adlı makalede, Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) özel davetiyle Bursa üzerinden 1278/1861 yılında İstanbul'a gelip yerleşen Süleyman Belhî ve

¹⁵ Başka bir kaynakta, bu isim Seyyid Muhammed Habîbullah olarak yazılmıştır. Bakınız: Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 34.

¹⁶ Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 34.

¹⁷ Abdülkâdir Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, çev: Neşen Çağıl (Yayına hazırlayan: Yüce Gümüş), İstanbul: Pan Yayıncılık, 2014, 5; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 13; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 23.

¹⁸ İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Altuntaş, c <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017); Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 24; Er, *Melâmîlik Ve Osmânî Devri Melâmîleri*, 444; İsmail Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, *Süfi Araştırmaları* 6, sy. 12, (2015): 40.

¹⁹ Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, 238; Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, 174; Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, 166.

²⁰ Velioğlu, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli'den Dede Paşa'ya)*, 422; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 584.

beraberindekilerin²¹ İstanbul'a geliş tarihi bazı kaynaklarda farklılık gösterdiğini belirtmiştik.²² Bize göre; bu yolculuğa 1278 (1861) yılında çıkmıştır.

Abdülkâdir-i Belhî'nin şeceresi hakkında çeşitli kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır. Bahattin Kahraman, Belhî ailesinin şeceresinin Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi Koleksiyonu, no:7'de bir yazmada kayıtlı olduğunu belirtmiştir.²³ Ahmet Yüksel Özemre, Abdülkâdir-i Belhî'nin “*Yenâbiü'l-hikem*” adlı mesnevisinde şeceresinin İmâm Muhammed Takî yoluyla Hazret-i Hüseyin'e ve oradan da Hazret-i Rasûlullâh'a uzandığını ifade etmiştir.²⁴

Bazı kaynaklarda, Abdülkâdir-i Belhî'nin “*Yenâbi'ul-hikem*” adlı mesnevisinde soylarının İmam Muhammed Takî yoluyla, Hazret-i Hüseyin'den Hazret-i Muhammed Mustafa'ya uzandığı ve Sâdât-ı Hüseyniye'den olduğu ifade edilmiştir.²⁵ Neşen Çağıl ve Yüce Gümüş de Abdülkâdir-i Belhî'nin “*Yenâbi'ul-hikem*” adlı mesnevisinde soylarının İmam Muhammed Takî yoluyla, Hazret-i Hüseyin'e ve oradan da Hazret-i Muhammed Mustafa'ya uzandığını belirtmişlerdir.²⁶

Söz konusu şecere şöyledir:

“*Abdülkâdir- Seyyid Süleyman- Seyyid İbrahim Hâce Kelân- Seyyid Baba- Seyyid İbrâhim- Seyyid Muhammed Ma'ruf- Seyyid Tursun Bâkî- Seyyid Gulâmeddin- Seyyid Nâsirüddin- Seyyid Cemâleddin- Seyyid Burhâneddin Kılıç- Seyyid Kemâleddin- Şah Hasan- Şah Hüseyin- Seyyid Muhammed- Seyyid Ahmet- Seyyid Abdullah- Seyyid Abdullahi Mufaddil- Seyyid Ubeydullah- Seyyid Tâlip- Seyyid Ahmedi A'rec- Seyyid Ahmet- Seyyid Muselmüberka'- İmâm Muhammedüttakî- İmâm Aliyürrıza- İmâm Müselkâzım- İmâm Câ'ferüssâdık- İmâm Muhammedülbâkır- İmâm Ali Zeynül'âbidin- İmam Hüseyin- İmâm Aliyyibni Ebu Tâlib- Muhammed (Mustafa).*”²⁷

²¹ Bazı kaynaklarda Abdülkâdir-i Belhî'nin, Sultan Abdülaziz (1861-1876)'in özel davetiyle Bursa'dan İstanbul'a göç ettiği, orada bir tekyede şeyh olduğu ve Abdülkâdir-i Belhî'nin vefatına kadar on yıl vazifesine devam ettiği bilgisi mevcuttur. Bakınız: Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 131.

²² Bağcı, “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyid Abdülkâdir-i Belhî”, 174-175.

²³ Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 677-688 (dipnot 15).

²⁴ Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 104.

²⁵ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 181; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 11.

²⁶ Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 1; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 11; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 584.

²⁷ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 181-182; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 1-2; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 11; Er, *Melâmîlik Ve Osmânlı Devri Melâmîleri*, 443; İhracızâde Hacı İsmail Hakkı Altuntaş, “Hüseyin Vassaf “Sefine-i Evliya”da Seyyid Abdülkâdir Belhî ve Ailesi-Seyyid Şeyh Süleymân Hâce”, b <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

Yusuf Öz de, Belhî ailesinin şeceresinin Abdülkâdir-i Belhî'nin “*Yenâbiü'l-hikem*” adlı mesnevisinde ve Burhaneddin Belhî'nin “*Defter-i Mesneviyyât*” adlı mecmuasında kayıtlı olduğuna değinmiştir.²⁸ Bahattin Kahraman, Yusuf Öz, Aliye Uzunlar ve Arzu Meral bu şecerenin Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, 1363 numarada yer aldığını ve söz konusu şecerenin Seyyîd Süleyman Belhî'nin “*Gıbtatü'l-Emân*” adlı eserinin başına Seyyîd Burhâneddin-i Belhî tarafından yazıldığını belirtmişlerdir. Söz konusu şecere şöyledir:

“*El-imâmül-hümmam emîrül-mü'minîn (Hz. Hüseyin) ve imâmü'l-müttakîn es'adu'llâhi'l-gâlib Alî ibni ayn Seyyîdü'ş-şüheda Hüseyin sıbt-ı Resûlu'llâh salla'llâhü aleyhi ve sellem, İmâm Muhammed el-Bâkır, ibnü'l-imâm Zeyn el-âbidîn (İmâm Zeynel'âbidîn), ibnü'l-imâm Ca'fer es-sâdık, ibnü'l-imâm Mûsâ el-Kâzım, ibnü'l-imâm Alî er-Rızâ, ibnü'l-imâm Muhammed-i Takî, ibnü's-Seyyîd Mûsâ, Müberka', ibnü's-Seyyîd Ahmed, ibnü's-Seyyîd Ahmed-i A'rec, ibnü's-Seyyîd Tâlib, ibnü's-Seyyîd Ubeydullah, Seyyîd Ubeydullah el-Efdal, ibnü's-Seyyîd Abdullah, ibnü's-Seyyîd Ahmed, ibnü's-Seyyîd Muhammed, ibnü's-Seyyîd Şâh Hüseyin, ibnü's-Seyyîd Şâh Hasan, ibnü's-Seyyîd Celâleddîn, ibnü's-Seyyîd Kemâleddîn, ibnü's-Seyyîd Sultân Burhâneddîn Kılıç, padişâh-ı şehr-i Özkend-i hafîd sultân Eylek-i Mâzî Hân), ibnü's-Seyyîd Cemâleddîn, ibnü's-Seyyîd Nâsiruddîn, ibnü's-Seyyîd Gulâmüddîn, ibnü's-Seyyîd Tursun el-Bâkî, ibnü's-Seyyîd Muhammed Ma'rûf, ibnü's-Seyyîd İbrâhîm, ibnü's-Seyyîd Muhammed Ma'rûfû'l-müştehir bi-Baba Hâce, ibnü's-Seyyîd İbrâhîmü'l-meşhûr bi-Hâce Gelân, ibnü's-Seyyîd Süleymân.*”²⁹

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Altuntaş da, Abdülkâdir-i Belhî'nin Hüseyiniyyü'n nesepli olduğunu şöyle ifade etmiştir:

“*Hz. Hüseyin, İmâm Zeynel'âbidîn, İmâm Muhammed el-Bâkır, Ca'fer es-sâdık, Mûsâ el-Kâzım, Alî er-Rızâ, Muhammed-i Takî, Seyyîd Mûsâ, Müberka', Seyyîd Ahmed, Seyyîd Ahmed-i A'rec, Seyyîd Tâlib, Seyyîd Ubeydullâh, Seyyîd Ubeydullâh el-Efdal, Seyyîd Abdullâh, Seyyîd Ahmed, Seyyîd Muhammed, Şâh Hüseyin, Şâh Hasan, Seyyîd Celâleddîn, Seyyîd Kemâleddîn, Seyyîd Burhâneddîn Kılıç, Eme binti Eylek padişâh-ı şehr-i Özkend min nesli Ebû Bekr es-Siddîk, Seyyîd Cemâleddîn, Seyyîd Nâsiruddîn,*

²⁸ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 160-161 (dipnot 3).

²⁹ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 160-161 (dipnot 3); Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 677-688 (dipnot 15); Belhî, b *Defter-i Kuyüdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 3, (dipnot 7).

Seyyîd Gulâmeddîn, Seyyîd Tursun, Seyyîd Bâkî, Seyyîd Muhammed-i Ma'rûf, Seyyîd İbrâhîm, Seyyîd Muhammed-i Ma'ruf el-müştehir bi-“Baba Hâce”, Seyyîd İbrâhîm el-meşhûr bi-Hâce Gelân, Seyyîd Süleymân. (Kaddesa'llâhu esrâahum)”³⁰

Bazı araştırmacılar Abdülkâdir-i Belhî ve ailesinin, şecereden de anlaşıldığı üzere Belh şehrinin aristokrat kesiminden sayıldığını ifade etmişlerdir.³¹

Abdülkâdir-i Belhî doğduğu yere nisbetle “Belhî”, Hz. Peygamber’in otuz beşinci kuşaktan torunu olması sebebiyle de “Seyyîd” lakabıyla anılmıştır³² ve ilk dînî tahsilini Müceddîdî şeyhlerinden olan babası Seyyîd Süleyman Belhî’den (ö.1294/1877) almıştır.³³ Ayrıca seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra babasının halifesi olmuştur.³⁴

Bazı kaynaklarda Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî’nin dış görünüşünden ve iç dünyasından da şöyle söz edilmiştir: “*Buğday tenli, orta boylu, kara gözlü, beyaz ve sık sakallı, güzel sözlü, temiz kalpli ve şefkâtlî bir kişi olan sevdiklerine “kuzum” diye seslenirdi. Sohbetleri her zaman ilmî ve irfânîydi. Cuma geceleri dergâhta zikir meclisleri yapıldığı vakit dergâhı muhabbet sahipleriyle dolup taşmaktaydı. Âdâb-ı Muhammedîyye ile müeddeb (terbiye edilmiş, edeplenmiş), şeriat-ı mutahhara (temiz, mübarek şeriat; Allah tarafından bildirilen temiz, şüphelerden uzak hükümler, İslâmîyet) ile müzehheb (yaldızlanmış) biriydi.*”³⁵

Daha önce Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî’nin, 1278/1861 yılında ailesiyle birlikte İstanbul’a geldiğini belirtmiştik. Babası Şeyh Seyyîd Süleyman Belhî’nin 1284/1867 yılında Şeyh Feyzullâh Efendi’nin vefatıyla boşalan Şeyh Murâd Buhârî Dergâhı

³⁰ Altuntaş, b <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

³¹ Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153; Yusuf Öz, “Burhaneddin Belhî Ve Türkçe Mektupları”, *Edebiyat Dergisi*, sy. 15 (2006): 204; Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî’nin Çağatayca Şiirleri”, 677-688.

³² Nurullah Tilgen, *Eyüp’lü Hattatlar (1650-1950)*, İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1950, 5; Ergun, *Türk Şâirleri*, 229; Recep İncegil, “Abdülkâdir Efendi, Belhi, Seyyid”, İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, c. 1, İstanbul: Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 1982, 171; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 18-19.

Bazı kaynaklarda, Seyyid Abdülkâdir-i Belhî’nin “hallâl-i müşkilât” (müskülleri halleden) olarak anıldığı da belirtilmektedir. Bakınız: Velioglu, *Osmanlı’nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli’den Dede Paşa’ya)*, 422.

³³ İncegil, “Abdülkâdir Efendi, Belhi, Seyyid”, 171; Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 25; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 584.

³⁴ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmiler*, 182; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 19.

³⁵ Özemre, *Üsküdar’ın Üç Sırlısı*, 107; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 11-12; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 17; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 25-41; Altuntaş, c <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

şeyhliğe tayin edilmesi sebebiyle Eyüp semtine taşınmışlardır.³⁶ Şeyh Süleyman Belhî vefat edince yerine vasiyeti gereği büyük oğlu Nakşibendî ve Melâmî-Hamzâvî şeyhi Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî (ö.1341/1923) atanmış ve 1294/1877³⁷ yılında Eyüp Nişancasındaki dergâhın şeyhi olmuştur.³⁸ Dergâhtaki görevine 39 yaşında başlayan³⁹ Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin icrâ ettiği faaliyetleri ile etkinliğinin artmasından dolayı dergâh onun döneminde Seyyîd Belhî olarak tanınmıştır.⁴⁰

Bazı kaynaklarda Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin ölmeden önce kardeşiyle arasında geçen bir konuşmadan şöyle söz edilmiştir: “*Abdülkâdir-i Belhî, son zamanlarında üç yıl istiğrak⁴¹ hâline bürünüp ilahi cezbeye kapıldığı için kimseyle konuşmaz olmuştur.*”⁴² Ölmeden bir ay önce, en küçük erkek kardeşi Burhâneddîn Belhî'yi yanına çağırması ve ona “*Burhân Cân!*” diye hitap etmiştir. İki kardeş kucaklaşmışlardır. Sonra Abdülkâdir-i Belhî Hazretleri, parmağıyla işaret ederek âlem-i vahtede yol göründüğünü ima etmiştir. Bu olay üzerine aile bireyleri ağlamaya başlayınca Abdülkâdir-i Belhî, “*Allah'a ismarladık, cümlelerinizi Hakk'a emanet ettik*” demiştir.⁴³

³⁶ Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585; Öz, “Nâmeî be Sefîr Kebîr-i İrân der İstânbûl”, 186; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 19-20.

³⁷ Bazı kaynaklarda Abdülkâdir-i Belhî'nin babasının ölümü üzerine 1876 yılında Şeyh Murad Dergâhı'nda şeyh olduğu yazmaktadır. Bakınız: İncegil, “Abdülkâdir Efendi, Belhi, Seyyid”, 171.

³⁸ İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlû's-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzâvî şeyhi), 231; Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, 44; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 8; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 15; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 253; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 25; Kara, 2006: s 54; M. Baha Tanman, “Murâd Buhârî Tekkesi” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi c. 5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, 514; Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, 174; Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, 167; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 18; Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 25; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 584-585; Bağcı, “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, 185.

³⁹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 253; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 25; Er, *Melâmîlik Ve Osmânî Devri Melâmîleri*, 442; Bağcı, “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, 185.

⁴⁰ Tanman, “Murâd Buhârî Tekkesi”, 514; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 18; Bağcı, “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, 185.

⁴¹ İstiğrak: Vecdin ileri derecesi olan vücudla yakın anlamlıdır. Sevgiliyi temaşa ederken ilâhî sevginin istilâsı sebebiyle sâlikin kendinden geçmesi, maddî âlemden habersiz hale gelmesidir. İstiğrak halindeki sâlik, suya atılan ve suyun içinde batıp kaybolan taş gibidir. İlâhî muhabbet ve vahdet deryasında müsteğrak olmuştur. Bakınız: Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 10. baskı, 2004, 207.

⁴² Reşad Ekrem Koçu, “Abdülkâdir Efendi” (Şeyh), c.1, İstanbul: Neşriyat Kolektif Şirketi, 1958, 119; İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlû's-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 25.

⁴³ İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlû's-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 31; Altuntaş, c <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

Abdülkâdir-i Belhî'nin vefatı bir gazetede ilan edilmiştir. Aliye Uzunlar ve Arzu Meral “Defterî Kuyûdât” adlı eserde, 28 Receb 1341/16 Mart 1923 tarihinde “İrtihal-i “Müessif ” (Acı Kayıp) başlıklı gazete ilânını paylaşmışlar ve fotokopisini buldukları sayfanın hangi gazeteye ait olduğunu tespit edemediklerini belirtmişlerdir.⁴⁴

1341 (1923) yılında 84 yaşında⁴⁵ vefat eden Abdülkâdir-i Belhî'nin vefat tarihiyle ilgili bazı kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. “*Sefîne-i Evliyâ*” adlı eserin yazarı Hüseyin Vassaf, Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî ile bizzat tanıştığını; 27 Recep 1341 (15 Mart 1923) tarihinde Perşembe günü saat 9’da kaldırılan cenazesinin çok kalabalık olduğunu ve cenaze namazının Hazret-i Halid Câmisi’nde kılındığını belirtmiştir.⁴⁶ Tarık Velioğlu da “*Osmanlı'nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli'den Dede Paşa'ya)*” adlı kitabında şu bilgilere yer vermiştir: “*Belhî Hazretleri 27 Recep 1341 (15 Mart 1923) tarihinin Regâib gecesi Osman Kemâlî Efendi'yi yanına çağırmıştır, onun elini tutup ilk önce Belhî Divânı'ndaki kendisine ait aşağıdaki 84. manzumenin (gazelin) dördüncü beyitini okumuştur; sonra Kemâlî Efendi'den Tâhâ suresinini okumasını istemiştir. O da, okumaya başlayıp “lehü'l-esmaü'l-hüsna” âyetine geldiği an, Hazret-i Belhî'nin rûh-i münevverleri Âlem-i Cemâl'e intikal etmiş ve ertesi günü mübarek naaşı tekkenin haziresinde kabir olduğu bile anlaşılmayacak bir yere defnedilmiştir.*”⁴⁷

اي دل كه برو خوش باش امشب چو شب قدرست

با يار تو مي‌باشي ايام وصال آمد

Ey gönül git hoş ol bu gece çünkü Kadir Gecesi'dir!

Yârinle oluyorsun kavuşma günleri geldi.⁴⁸

⁴⁴ Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 386; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 32-33.

⁴⁵ Bazı kaynaklarda Abdülkâdir-i Belhî'nin 86 yaşındayken vefat ettiği yazmaktadır. Bakınız: Koçu, “Abdülkadir Efendi” (Şeyh), 119; Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 40; Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 25.

⁴⁶ Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 107; İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 8-11; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 16-17; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 31; Altuntaş, c <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

⁴⁷ Velioğlu, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli'den Dede Paşa'ya)*, 428.

⁴⁸ Bu beyitler, Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde (84. manzume, 4. beyit, sayfa 75-76) ve Millet Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Divânı'nda (84. manzume, 4. beyit, sayfa 75) yer almaktadır. Bakınız: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Kütüphane Koleksiyonları-Mikrofilm Arşivi (mikrofilm.pdf, Yazma Eser), www.suleymaniye.yek.gov.tr> (04.08.2016); Katalog Tarama- Millet Yazma Eser Kütüphanesi, www.milletkutup.gov.tr> katalog, (04.08.2016).

امروز بهار آمد ایام وصال آمد
امشب که شب قدرست ایام وصال آمد

Bugün bahar geldi, kavuşma günleri geldi

Bu gece Kadir Gecesi' dir kavuşma günleri geldi.⁴⁹

İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal'a ve Tahsin Yazıcı'ya göre Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî 23 Recep 1341 (15 Mart 1923) tarihinde vefat etmiştir.⁵⁰ Aliye Uzunlar, Arzu Meral ve Mehmed Akif Köseoğlu Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin 27 Recep 1341 (15 Mart 1923) tarihinde Hakk'a yürüdüğünü ifade etmişlerdir.⁵¹ Nihat Azamat da, Abdülkâdir-i Belhî'nin 17 Mart 1923'te vefat ettiğini ve cenaze namazının Eyüp Camii'nde kılındığını belirtmiştir.⁵² Reşad Ekrem Koçu, Mustafa Kara, Güllü Yıldız ve Mohammad Yasir Mahdî ise, Abdülkâdir-i Belhî'nin vefat yılının 1923 olduğunu belirtmişlerdir.⁵³ Yusuf Öz'ün yazdığı üç makalede ve Âsitâne Mevlevî Kültür Dergisindeki “*Mevlevî Tarihinde Mart*” başlıklı yazıda da, Abdülkâdir-i Belhî'nin 27 Recep 1341 (17 Mart 1923) tarihinde Hakk'a yürüdüğü ifade edilmiştir.⁵⁴ Mehmed Mermi Haskan, Abdülkâdir-i Belhî'nin 27 Recep 1341 (14 Mart 1923) tarihinde vefat ettiğini ifade etmiştir.⁵⁵ İsmail Avcı, Abdülkâdir Belhî'nin vefat tarihini 15 Mart 1923 şeklinde miladi olarak belirtmiştir.⁵⁶ Abdülkâdir-i Belhî'nin müridi olan Kemâlî Efendi ise, mürşidinin vefat tarihini 27 Recep 1341 (Mart-1923) olarak kaydetmiştir. Ayrıca, mürşidinin ölümü üzerine aşağıdaki beyiti yazmıştır:

“*Geldi Oniki İmam hüsn-ü şahadet eyledi. Işık ile*

⁴⁹ Tarık Velioğlu, Abdülkâdir-i Belhî'nin bu gazeli okuduğunu belirtmiştir. Ancak, Divân'da böyle bir beyit yoktur. Bakınız: Velioğlu, *Osmanlı'nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli'den Dede Paşa'ya)*, 428-429.

⁵⁰ Mehmet Akif Köseoğlu, “Melâmî Şeyhlerinin İstanbul'da Postnişin Olduğu Tekkeler ve Günümüzdeki Durumları”, Uluslararası Melâmîlik ve Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Tika Kültür Yayınları, 2016, 182; İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 131.

⁵¹ Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 31; Köseoğlu, “Melâmî Şeyhlerinin İstanbul'da Postnişin Olduğu Tekkeler ve Günümüzdeki Durumları”, 182.

⁵² Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 231.

⁵³ Koçu, “Abdülkâdir Efendi” (Şeyh), 119; Mustafa Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, *Dîvân İlmi Araştırmalar*, sy. 20 (2006), 54; Güllü Yıldız, “İranlı Hacıların Gözüyle İstanbul'u Temâşa”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt-sy. 51, Aralık 2016, 147; Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, 238.

⁵⁴ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 164-165; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153; Öz, “Burhaneddin Belhî Ve Türkçe Mektupları”, 204; *Mevlevî Tarihinde Mart*, 2010, 116.

⁵⁵ Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 25; Hanefî Kundûzî, *Yanabi Al'mavadat*, 49.

⁵⁶ Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 40.

Allah Allah dedi oldu “Rahmet-i Hakk’a” revân.” (1341)⁵⁷

Memduh Cumhuri, rahmetli hocası Ahmed Yüksel Özemre'nin “Üsküdar'ın Üç Sırlısı” adlı eserinin yeni baskısına eklemek üzere kısa bir anlatı kaydettiğini, fakat ne yazık ki eserinin yeni baskısına ömrünün yetmediğini belirtmiştir. Söz konusu anlatıda şunlar zikredilmiştir: “*Cerrâhî Şeyhi Fahreddin Efendi, Abdülkâdir-i Belhî Hazretleri'nin ölümünden önce bir rüya görmüştür. Bu rüyada, “Sahih'ün neseb, Hüseyniyyül-meşreb, Saff-ıehlullâha dâhil bir müşşid-i kâmil bilirim, siz nasıl bilirsiniz?” şeklinde bir telkine muhattab olunca Fahreddin Efendi uykudan uyanır uyanmaz Abdülkâdir-i Belhî Hazretleri'nin dergâhına gider. Gerçekten de, Belhî Hazretleri'nin vefat ettiğini öğrenir. O tarihte Fahreddin Efendi en genç şeyh olduğu halde, Abdülkâdir-i Belhî Hazretleri'nin oğlu Seyyîd Ahmed Muhtâr Efendi tarafından cenâze namazını kaldırmak üzere davet edilmiştir. Davete icabet eden Fahreddin Efendi, rüyada kendisine öğretilen telkini musalla başında tekrar etmiştir.”⁵⁸*

Bazı kaynaklarda Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin gasil işlerinin, Şeyh Sâdeddin Ceylan Efendi tarafından yapıldığı ve gasil sırasında orada bulunan Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun naklettiği şu menkıbeden bahsedilmektedir:⁵⁹

“Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî Hazretleri vefat ettiğinde defin işlemlerinde sıra mübârek bedeninin yıkanıp kefenlenmesine gelince, o sırada ehl-i tarîk olmayan ve Hazret'in meclisinde bulunmayan bir kişi aniden gasilhaneye girmiştir. B Bu olay üzerine Şeyh Hazretleri'nin kerameti ortaya çıkmıştır. Teneşirden yükselen duman ve köpük orayı sarıp Abdülkâdir-i Belhî'nin mübarek bedenini kaplayıp örtmüştür. Tarikat anlayışında şeyhin bedeni zâhir sınıfına mahremdir. Tarikatten olmayan kişilere gösterilemez. Turûk-i Aliye'nin bu adabını bilen ihvânlar, o kişiyi hemen dışarı çıkarmışlardır. Bir süre sonra ortalık yeniden aydınlanmış ve Hazret-i Kutb'un mübarek bedeni yeniden görünür olmuştur. Bu olaydan sonra onunla aynı tarikattan

⁵⁷ “Türbeler, Eyüp Sultan Türbeleri” (PDF) (Şeyh Murad Efendi Türbesi), docshare01.docshare.tips > files, (04.07.2017), 232-233.

⁵⁸ Temmuz-2009 PDF Temmuz Kubbealtı Akademisi – “Memduh Cumhuri, Ahmed Yüksel Özemre'nin Ardından...”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, sy. 151, yıl 38/3, Temmuz 2009, 25, www.kubbealti.org.tr> (12.09.2017).

⁵⁹ Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 31-32.

olanlar Belhî Hazretleri'ni yıkayarak kefenleyebilmişler ve toprağa sırlayabilmişlerdir.”⁶⁰

Şeyh Muhammed Murad Buhârî Dergâhı haziresinde Süleyman Belhî (ö.1294/1877) ve oğlu Abdülkâdir-i Belhî'ye (ö.1341/1923) ait demir parmaklıklarla çevrili bir bölümün de mevcuttur.⁶¹ Bazı kaynaklarda 1341/1923 yılında vefat eden Abdülkâdir-i Belhî'nin Eyüp Sultan Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Şeyh Murâd Buhârî Dergâhı hâziresinde babasının yanına defnedildiği yazmaktadır.⁶²

Ekrem Işın'a göre, Abdülkâdir-i Belhî İstanbul'un Cumhuriyet öncesi mistik hayatında derin bir iz bırakmış; şehrin dönemi boyunca gelişen zengin tasavvuf kültürünü, mensubu bulunduğu Nakşîlik ve Melâmîlik bünyesinde temsil etmiş bir mutasavvıftır.⁶³ Başka bir kaynakta da, Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin kendinden önceki Hamzavî kutuplarından farklı bir tavırda olduğu; Abdülkâdir-i Belhî'nin görünüşte Müceddidî dergâhında postnişânlık yaptığı ve bunu Hamzavîliği yürütmekte bir sütne (perde) olarak kullandığı için bu yolda bir ilk sayıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Hamzavîlikte; tâc, hırka ve diğer tarikat alâmetleri olmadığı hâlde Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin hırka giydiğinden, külah (ârakiye) taktığından, posta oturduğundan ve hiçbir Hamzavî kutbunun Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî kadar yazılı eserinin olmadığından yani O'nu farklı kılan özelliklerinden bahsedilmiştir.⁶⁴

Çalışmamızın devamında Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin edebi kişiliği ve eserlerinden⁶⁵ kısaca bahsedeceğiz.

⁶⁰ M. Hakan Alşan, *Anadolu Erenleri Melâmet Hırkası*, İstanbul: Kurtuba Kitap, 2012, 271; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 41-42.

⁶¹ Ahmet Semih Torun, “Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara: *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, sy. 34 (2010), 133-160; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 231; Mevlevî Tarihinde Mart, 2010, 116; Koçu, “Abdülkadir Efendi” (Şeyh), 119; “Türbeler, Eyüp Sultan Türbeleri” (PDF) (Şeyh Murad Efendi Türbesi), docshare01.docshare.tips >files (04.07.2017), 233; Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, 44; Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, 174; Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, 167.

⁶² İnal, Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şuarâ), “Abdülkâdir Efendi”, 31; Ergun, *Türk Şairleri*, 230; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, 93; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 253; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 8-9; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniyye)*, 16; Koçu, “Abdülkadir Efendi” (Şeyh), 119; Belhî, 2017: s 32; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 20; Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Yıldız, “İranlı Hacıların Gözüyle İstanbul'u Temâşa”, 147; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585; Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, 238; Altuntaş, c <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

⁶³ Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, 44.

⁶⁴ Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, VI-VII.

⁶⁵ Abdülkâdir-i Belhî'nin hayatı, eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Nurgül Kına, *Divân-i Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî Teshîh u Mukaddime u Ta'likât (Sheikh Abd ol-Qader Balkhi's Divan*

Edebî Kişiliği ve Eserleri

Türkçe, Arapça, Farsça ve Çağatayca lisanlarına ana dili kadar vâkıf,⁶⁶ zâhid, edib, kâmil bir kişi⁶⁷ olan Seyyîd Abdülkâdir Belhî bazı manzumelerini Çağatay lehçesiyle nazmetmiş; bazı şiirlerinde Çağatay Türkçesi kelimeler kullanmıştır.⁶⁸ Çevresinde hürmetle anılıp sevilen Abdülkâdir-i Belhî, ta'likte de iyi bir hattat olarak da zikredilmiştir. Ta'lik hatla yazılmış bazı levhaları bulunan Abdülkâdir-i Belhî, yaşı ilerledikten sonra yazı meşgalesini tamamen terk etmiştir.⁶⁹ Döneminin önemli tasavvuf şairlerinden biri olarak kabul edilen Abdülkâdir-i Belhî'nin,⁷⁰ yazdığı eserler mutasavvifânedir.⁷¹ Bazı kaynaklarda “son zamanın en ünlü ve gerçek sûfîsi”, “son asrın en büyük sûfî şairi”, “son asrın en meşhur mutasavvıfı”, “Mevlâna'dan sonra en uzun manzum tasavvufî eser veren şair” olarak anılmaktadır. Bütün eserlerinde *Mesnevî*'yi esas tutmuş, bir kısmında onu tanzir etmiş; bazen *Mesnevî*'den beyitler almıştır. Ayrıca, Mevlâna'ya büyük bir hürmet göstermiştir.⁷²

Abdülkâdir-i Belhî'nin kaleme aldığı eser sayısı bazı kaynaklarda farklılık göstermektedir.⁷³

Burada, Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin yedi eseri hakkında bilgi vereceğiz:

Emendation, Introduction, Appendices), Tehran: Haft Vadi, 1397, 7-55; Nurgül Kına ve AliReza Hajianezad, “Negâhî be Âsâr u Efkâr-i Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, *Motâle'ât-i Âsyâ-yi Segir*, Shomare-i 5, 1397, 157-170.

⁶⁶ Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 23; Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 25; Koçu, “Abdülkadir Efendi” (Şeyh), 119; Altuntaş, a <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

⁶⁷ İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Koçu, “Abdülkadir Efendi” (Şeyh), 119.

⁶⁸ Koçu, “Abdülkadir Efendi” (Şeyh), 119; Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdât” Fihristi”, 165; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 21; Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 681 (dipnot 24); Altuntaş, b <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

⁶⁹ Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154; Koçu, “Abdülkadir Efendi” (Şeyh), 119; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 21; Öz, “Burhaneddin Belhî Ve Türkçe Mektupları”, 204; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 11; Belhî, 2017: 17; Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, 24-25; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 131; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 23.

⁷⁰ Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 681 (dipnot 24).

⁷¹ Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 185; Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, 238.

⁷² Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153-155; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdât” Fihristi”, 165-166; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 9; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniyye)*, 16; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33; Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, 21; “Türbeler, Eyüp Sultan Türbeleri” (PDF) (Şeyh Murad Efendi Türbesi), [docshare01.docshare.tips >files \(04.07.2017\)](http://docshare01.docshare.tips/files/04.07.2017), 233.

⁷³ Eser sayısındaki farklılıklar için bakınız: Bağcı, “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, 181-182.

1-Yenâbi'u'l-hikem(ینابیع الحکم): 11.00 beyit⁷⁴ ve 644 sayfadan oluşan⁷⁵ eserin bablara denk gelmeyen sayfalarında on dokuz beyit bulunmaktadır.⁷⁶ Bu mesnevinin mikrofilmli Milli Kütüphane, Mikrofilm Arşivi 1994 C 293 numarada bulunmaktadır. Abdülbâki Gölpinarlı “Yenâbi'u'l-hikem” adlı eseri, aslından kısaltarak istinsah etmiştir. Mevlâna Müzesi Abdülbâki Gölpinarlı Kitaplığı 132 numarada kayıtlı olan nüsha,⁷⁷ “Fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle Farsça yazılmış bir mesnevidir ve şu beyitlerle başlamaktadır:

آفرین ای آفرین جان خدا
از تو پیدا گشت
نقش ماسوا

Ey canı yaratan Allah, aferin (teşekkür)!

Senden ortaya çıktı senin (Allah) dışındaki varlıkların yaratılışı

موج دل شد قدرت صنعت بهم
جمله اشیا سر بر آورد از
عدم.⁷⁸

Birlikte işin kudreti gönül dalgası oldu

Bütün şeyler yokluktan isyan etti.

⁷⁴ Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 16; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153; Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

Ahmet Yüksel Özemre ve Neşen Çağıl, bu eserin beyit sayısını 12071 olarak yazmışlardır. Bakınız: Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10.

Mahmut Hür Yücer de, bu eserin beyit sayısını 10000 olarak yazmıştır. Bakınız: Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 605).

⁷⁵ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 184; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 605).

⁷⁶ Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 202.

⁷⁷ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Ahmet Faruk Çelik, “Mevlana Müzesi Abdülbâki Gölpinarlı Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, Konya Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpinarlı Kütüphanesi Kataloğu”, c. I- II, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl:1, sy. 1, 2001,147; Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 82).

⁷⁸ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 184-185; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

Eser, son beyitinde de açıklandığı üzere 2 Zilkade 1319 (10 Şubat 1902) tarihinde yazılmaya başlanmış ve 27 Şaban 1320 (29 Kasım 1902) tarihinde tamamlanmıştır.⁷⁹

دوم ذى القعدة بود بد اکتابش
بشعبان العظم شد ختامش

2 Zülka'de idi onun dikte edilmesi

Ulu Şaban'da o son buldu

هزار و سیصد و تاریخ بیست است
ز شعبان العظم بست و هفت است.⁸⁰

1320 tarihindedir

Ulu Şaban'ın 27'sidir.

2- *Künûzü'l-Ârifîn* (کنوز العارفین): 5453⁸¹ beyitten oluşmuş Farsça bir mesnevîdir.⁸² “Mefâilün mefâilün faûlün” vezninde yazılmıştır.⁸³ Tasavvufî hal ve

⁷⁹ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 184-185; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 25); Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 166; Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, 44; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhî Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

⁸⁰ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 185.

⁸¹ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 165; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 606); Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhî Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

Bazı kaynaklarda bu eserin beyit sayısını 5437 olarak belirtmiştir. Bakınız: Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

⁸² Bu eserin adı bazı kaynaklarda “*Kunûzü'l-ârifîn*” olarak geçmektedir. Bakınız: Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16; Belhî, b *Defter-i Kuyüdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33; Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, 44; İnal, *Son Asır Türk Şâirleri (Kemâlû's-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 165; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254.

Başka kaynaklarda da bu eserin adı, “*Kunûzü'l-ârifîn Fî Esrâr-ı Tevhîd*” olarak yazılmıştır. Bakınız: Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şâirleri*, 95;

makamları açıklayan⁸⁴ ve Abdülkâdir-i Belhî'nin “*Esrar-ı Tevhîd*” adlı eseriyle aynı ciltte bulunan bu eser 296 sayfadan oluşmaktadır.⁸⁵ Bu nüshanın mikrofilmli Milli Kütüphane, Mikrofilm Arşivi 1994 C 292 numarada mevcuttur. Ayrıca, Abdülbâki Gölpınarlı tarafından aslından kısaltılarak kopyalanmış bir nüshası da Mevlâna Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kitaplığı 132 numaradadır⁸⁶ ve şu beyitlerle başlamaktadır.

بگویم حمد رب آن خداوند
که جان و عقل را با جسم
کرد بند

O Allah'a hamd edeyim

Canı ve akılı cisimle (bedenle) bağladı

بجان و عقل را این جسم تن کرد
ز جان و عقل و تن خود را
عیان کرد.⁸⁷

Can ve akıl için bu cismi üstüne giydi

Candan, akıldan ve bedenden kendini ortaya çıkardı.

Eserin son beyitinde, toplam 5453 beyitten oluştuğu şu şekilde yazmaktadır:

جملة ابیات این شد از خدا
پنج هزار و چار صد
پنجاه و سه .

Allah'tan tüm beyitler

5453 beyit oldu.

Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, 174; Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, 167; Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

⁸³ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231.

⁸⁴ Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Naksibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 606).

⁸⁵ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183.

⁸⁶ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 165-166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153-154 (dipnot 24); Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 83); Çelik, “Mevlana Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, Konya Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Kataloğu”, 147.

⁸⁷ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183.

Kitapta, eserin yazım ve bitiş tarihi hakkında aşağıdaki beyitlere de yer verilmiştir:

که بدآش اول ماه رجب بود
هزار و سیصد و هم بیست و یک بود.

Recep ayının başında

1321 yılındaydı.

Bu mesnevî, 1 Recep 1321 (23 Eylül 1903) tarihinde yazılmaya başlanmıştır ve 27 Zülka'de 1322 (2 Şubat 1905) tarihinde tamamlanmıştır.

شب پنجشنبه بیست و هفت ذولقعد
ختمش شد که اندر ساعت سعد

27 Zülka'de'nin Perşembe gecesi

Kutlu saatte son buldu

که سیصد بیست و دو بعد از هزارى
بشد اتمام این از فصل بارى.⁸⁸

1322'de

Bu yaratının bölümünden tamamlandı.

3- *Gülşen-i Esrâr* (گلشن اسرار): Bu eser, 6876 beyitlik Farsça yazılmış bir mesnevîdir⁸⁹ ve 501 sayfadan oluşmaktadır. Bölümlere denk gelmeyen sayfalarda onbeş beyit bulunmaktadır.⁹⁰ “Mefâilün mefâilün faûlün” vezninde yazılmıştır.⁹¹ Bu nüshanın istinsahı, 21 Zilkade 1322 (27 Ocak 1905) tarihinde bitmiştir.⁹² Eserin müellif hattıyla

⁸⁸ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 184; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 24); Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 165; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, 44; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 606); Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54.

⁸⁹ Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 607); Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 17; Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

⁹⁰ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 184.

⁹¹ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231.

⁹² Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 184.

yazılmış nüshasının mikrofilm, Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi 1994 C 293 numarada bulunmaktadır. İkisi müellif hattıyla yazılmış ve biri Abdülbâki Gölpinarlı tarafından istinsah edilmiş üç kısaltılmış nüshası ise Mevlâna Müzesi Abdülbâki Gölpinarlı Kütüphanesi 38,131 ve 132 numaralarda kayıtlıdır. 1322/1905 yılında Rahman Efendi tarafından istinsah edilmiş diğer bir nüsha da, Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Kitaplığı 636 numaradadır.⁹³ 38 numaradaki yazma eser 78 sayfadan, 131 numaradaki yazma eser 245 sayfadan ve 132 numaradaki yazma eser de 246 sayfadan oluşmaktadır.⁹⁴ Eser, aşağıdaki beyitlerle başlamaktadır:

بنام آن خداوند جهان است
که جز او نیست، هرچه
هست، آنست

O Dünya Allahı'nın adıyladır

Ki ondan başka yoktur, var olan her şey O'dur

ز قدرت شد جهان و صنع پیدا
ز جودش صنع و قدرت شد
هویدا.⁹⁵

Kudretten dünya ve yaratık ortaya çıktı

Cömertliğinden ihsan ve kudret aşikâr oldu.

4- *Esrâr-ı Tevhîd* (اسرار التوحید): Mesnevi tarzında yazılmış 232 beyitlik Farsça bir eserdir.⁹⁶ Doğrudan Esmâ-i Hüsnâ olmamakla beraber, başta *Esrâr-ı Tevhîd*'den

⁹³ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 165; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153-154 (dipnot 23); Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 80).

⁹⁴ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 165; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153 (dipnot 23); Çelik, “Mevlana Müzesi Abdülbâki Gölpinarlı Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, Konya Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpinarlı Kütüphanesi Kataloğu”, 141-147.

⁹⁵ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 184; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

⁹⁶ Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin *Esrâr-ı Tevhîd*'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 64; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırsı*, 108; Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniyye)*, 16; Ünal, “Ali Geylânî'nin Kaleminden Farsça Esmâü'l-Hüsnâ”, *Tarih Okulu Dergisi*, yıl:7, sy.20, Aralık 2014, 193; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 603).

bahsedilmesi ve Esmâ-i Hüsnâ'dan bazılarının verilmiş olmasından dolayı Esmâ-i Hüsnâ olarak kabul edilmiştir.⁹⁷ “Fâilâtün fâilâtün fâilün” vezninde yazılmış⁹⁸ bu eser şu beyitlerle başlamaktadır:

ای تو هستی اندرون جان جهان
جانها از ذات تو شد در عیان

Ey dünyanın canı içinde olan sen!

Canlar senin zâtından ortaya çıktı

موجها باشد صفات بحر ذات

قطرهها باشد ز امواج

صفات.⁹⁹

Dalgalar hakikat denizinin sıfatları olur

Sıfatların dalgalarından damlalar olur.

Eser, 1325/1907 ve 1331/1912 yıllarında iki defa basılmıştır:

- 1- Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, nşr. Seyyîd Ali Seyfullah, Ahmet Sâki Efendi Matbaası, İstanbul, 1325 (1907), 14 sayfa.¹⁰⁰
- 2- Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, çev. Mehmed Nâzım Paşa, Şems Matbaası, İstanbul, 1331 (1912), 28 sayfa (Farsça metin s. 1-19).¹⁰¹

1325 yılında yazılmış bu mesnevi,¹⁰² Abdülkâdir-i Belhî'nin müridlerinden olan emekli Selânik Valisi şair Mehmed Nâzım Paşa (1840-1926) (Nazım Hikmet Ran

⁹⁷ Ünal, “Ali Geylânî'nin Kaleminden Farsça Esmâü'l-Hüsnâ”, 193.

⁹⁸ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 64.

⁹⁹ Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 29; Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 52; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

¹⁰⁰ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 165 (dipnot 10); Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 27).

¹⁰¹ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Gölpinarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 166 (dipnot 11); Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 28,29); Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 41; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132.

¹⁰² Mehmet Ünal, Seyyid Abdülkâdir-i Belhî'nin bu eseri 1341 (1922) yılında yazdığını belirtmektedir. Bakınız: Ünal, “Ali Geylânî'nin Kaleminden Farsça Esmâü'l-Hüsnâ”, 193.

(ö.1963)'in dedesi) tarafından manzum olarak, aynı vezinde *Tercüme-i Esrâr-ı Tevhîd* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.¹⁰³ Nâzım Paşa'nın Farsçadan tercüme ederken oldukça kısalttığı bu eser, 156 beyitten oluşmaktadır.¹⁰⁴ Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu çeviri, Farsça metni ile birlikte basılmıştır. Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin eserindeki ilk beyit ile Mehmed Nâzım Paşa'nın tercüme ettiği eserdeki ilk beyiti karşılaştırdığımızda, her iki mısırda bulunan beyitlerin aynı kafiyede olduklarını aşağıda da görebiliriz:

“*Ey tû hestî enderûn-i cân nihân*

Cânâ ez zât-ı tû şod der ‘ayân” (Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî, 1. beyit)

“*Ey vücûd ı pâki cân içre nihan*

Zât-ı bihemtâsı canlarda iyan” (Nâzım Paşa, 1. beyit)¹⁰⁵

Müellif hattı nüsha, “*Sefînetü’l-evliyâ”* nın içinde yer almaktadır.¹⁰⁶

Esrâr-ı Tevhîd ve Türkçe manzum çevirisinin yazma nüshası, Mevlâna Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 48 numarada kayıtlıdır.¹⁰⁷ Farsça yazılan bu mesnevînin beyit sayısı bazı kaynaklarda 223¹⁰⁸ ve 232¹⁰⁹ olarak farklı şekillerde

¹⁰³ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Özemre, *Üsküdar’ın Üç Sırlısı*, 108; Ergun, *Türk Şairleri*, 231; Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, 44; İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî’ş-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 47-64; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 603); Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16; Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 84); Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Altuntaş, b <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

¹⁰⁴ Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 64.

¹⁰⁵ Ergun, *Türk Şairleri*, 231; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 29; Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 52.

¹⁰⁶ Ergun, *Türk Şairleri*, 231; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 603); Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16.

¹⁰⁷ Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 41; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166 (dipnot 10); Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16.

¹⁰⁸ Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54.

¹⁰⁹ Ergun, *Türk Şairleri*, 231; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 183; Özemre, *Üsküdar’ın Üç Sırlısı*, 108; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 603); Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132.

verilmiştir. Yüce Gümüş, 2014 yılında yayına hazırladığı bu eseri tanıtırken eserdeki beyit sayısını 232 olarak ifade etmiştir.¹¹⁰ İsmail Avcı da, yayınlanmış bu eseri incelediğinde beyit sayısının 235 olduğunu (1331/1912 yılı baskısına göre fazla olan beyitler 11. , 99. ve 197. beyitler) tespit etmiştir.¹¹¹

Bu yayında, Abdülkâdir-i Belhî'nin torunlarından Neşen Çağıl Hanım'ın yaptığı Türkçe mensur çeviri ile eserin asıl Farsça beyitleri bulunmaktadır. Ayrıca eserde Belhî ve ailesine dair bilgiler, aileye ait bazı fotoğraflar, eserin tıpkıbasımı, müellif ve aile bireylerine ait çeşitli vesikalar da mevcuttur. Eserin sonunda, Abdülkâdir-i Belhî'nin eserlerine ait nüshaların buldukları yerler hakkında da bilgi verilmiştir. Abdülkâdir-i Belhî, bu eserini de Kuzey Afganistan ve Türkmenistan'ın güneyinde kullanılan ve Farsça'nın bir türü olan Dârîceyle kaleme almıştır. Müellifin bu eseri, onbeş bölümden oluşmaktadır.¹¹²

5- *Şems-i Rahşân* (شمس رخشان) : 7777 beyitten oluşan Farsça yazılmış bir mesnevidir.¹¹³ Bir kaynakta, eserlerin müellif nüshaların tamamının aile arşivinde olduğu bilgisi yer almaktadır.¹¹⁴ Başka bir kaynakta ise bu eserin nüshasının tespit edilemediği ifade edilmiştir.¹¹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, bu eseri gördüğünü belirtmektedir.¹¹⁶

Ayrıca bazı kaynaklarda, Abdülkâdir-i Belhî'nin adı geçen bu eserlerinin dışında *Şems-i Rahşân* ve *Şümûs-i Esrâr* adlı iki eserinin daha olduğundan bahsedilmektedir.¹¹⁷

¹¹⁰ Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10.

¹¹¹ Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 29-78; Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 41.

¹¹² Abdülkâdir-i Belhî'nin *Esrâr-ı Tevhîd*'i ile Nâzım Paşa'nın *Esrâr-ı Tevhîd Tercümesi* ve bölümleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Avcı, “Abdülkâdir-i Belhî'nin Esrâr-ı Tevhîd'i ve Nâzım Paşa'nın Türkçe Tercümesi”, 41-44; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 84); Altuntaş, c <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

¹¹³ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdât” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154; Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 11; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhamât-ı Rabbâniye)*, 17; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132.

¹¹⁴ Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 85).

¹¹⁵ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdât” Fihristi”, 166; Işın, “Abdülkâdir-i Belhî”, 44.

¹¹⁶ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 185; Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 681 (dipnot 24).

¹¹⁷ Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 182-187; Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 681 (dipnot 24); Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132.

6- *Dîvân (دیوان)* : Bu eser, 3380¹¹⁸ beyitten oluşmaktadır.¹¹⁹ Şiirlerinde Gulâm-ı Kâdîr, Belhî, Kundûzî, Belhî Seyyîd, Kâdir-i Belhî ve Kâdîr-i Hikmet mahlaslarını kullanan¹²⁰ Abdülkâdir-i Belhî'nin dîvânı oldukça büyüktür.¹²¹ Türkçe, Arapça, Farsça ve Çağatay dillerini bilen Abdülkâdir-i Belhî'nin “*Dîvân*”ı Farsça, Çağatay ve Anadolu Türkçesiyle yazılmış tasavvufî manzumelerden oluşmaktadır.¹²² Bu manzumeler şiir açısından değil, tasavvufî açıdan çok kıymetlidir. Son asrın en büyük sufi şairi olan Abdülkâdir-i Belhî, tasavvufun inceliklerini ve sırlarını açık bir şekilde anlatmıştır.¹²³ O, Türkçe manzumelerini bazen Anadolu lehçesiyle bazen Çağatay lehçesiyle yazmış ve çoğunlukla aynı manzumede her iki lehçeyi de kullanmıştır.¹²⁴ Abdülkâdir-i Belhî'yi bir sanatkâr olarak değil, bir sûfî olarak tetkik etmek gerekmektedir.¹²⁵

Saadet Karaköse “*Dîvân-ı Belhî Seyyîd Abdülkâdir Belhî'nin Farsça Türkçe Dîvânı*” adlı kitabında Mevlâna etkisinin görüldüğünden söz etmiştir. Ayrıca Anadolu'nun ilk durağı olan Konya'nın, Mevlâna yolunda ilerleme veya Mevlâna dâvetine icabet etme

¹¹⁸ Hasan Anûşe'ye göre; bu divân Farsça, Çağatay Türkçesi ve Anadolu Türkçesinden seçilmiş otuz beş bin beyti kapsar. Bakınız: Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

¹¹⁹ Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16.

¹²⁰ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 166; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16.

Hasan Anûşe'ye göre; bu divânda Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin mahlası Seyyîd Gulâm Kâdir ve Belhî'dir. Bakınız: Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

¹²¹ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231.

¹²² Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 681 (dipnot 24); Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 165; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 153; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 604); Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585; Altuntaş, a <http://ismailhakkialtuntas.com>, 25.05.2017).

¹²³ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 185; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132; Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, 238; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 604).

¹²⁴ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231.

¹²⁵ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 165; Altuntaş, a <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017); Mahdî, “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, 238.

Abdülbaki Gölpınarlı *Melâmîlik ve Melâmîler* adlı eserinde, Abdülkâdir-i Belhî'nin *Dîvânı*'ndan Farsça bir manzume ile Türkçe bir manzumeye yer vermiştir. Bakınız: Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 18.

şeklinde algılanabileceğini ve Abdülkâdir-i Belhî'nin lirik şiirlerinde Mevlânâ Dîvânı'ndan; hikemî şiirlerinde ise Mesnevîsi'nden esintiler bulunduğunu belirtmiştir.¹²⁶

Dîvân'ın Yazma Nüshaları ve Özellikleri

Doktora tez çalışmamızda edisyon kritiğini yaptığımız yazma eserin üç nüshasını birbirinden farklı kütüphanelerde, farklı isimlerle temin ettik. Nüshaları incelediğimizde, İstanbul Fatih Millet Kütüphanesindeki nüsha ile Ankara Milli Kütüphanesinde bulunan nüshaların birbirinin aynısı olduklarını, Milli Kütüphanedeki nüshanın İstanbul Millet Kütüphanesindeki nüshadan mikrofilm şeklinde çoğaltıldığını farkettik. Bu sebeple, doktora tezimizde İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesindeki nüsha ile İstanbul Fatih Millet Kütüphanesindeki nüshaların edisyon kritiğini yaptık.¹²⁷ Dîvân'ın tenkitli metnini hazırlarken istifade ettiğimiz iki el yazması nüshanın tavsifleri şu şekildedir:

Dîvân'ın Özellikleri

1- İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Şahsi (Erkılıç Ailesi), Mikrofilm Arşiv Numarası: 414.

Eser Adı: Divan Balhi, Yazar Adı: Balhi Abdülkadir b. Seyyîd Süleyman el-Hüseynî al-Kunduzî, Eserin Hattı: Talik, Eserin Hattatı: -; Yazım Tarihi: 1328, Eserin Fiziksel Nitelikleri: 206 yk.; 135*195, 70*135 mm.; Koleksiyon: Erkılıç Ailesi Özel, Sınıflama:891.5-1, Demirbaş: 00414, Bölüm: Mikrofilm, Özellikler: Kitap Dışı- Mikrofilm- Farsça, Sağlama (Temin etme) Şekli: Bağış.¹²⁸

1328 (1912) yılında yazılmış bu nüshanın mikrofilm İstanbul'da Maarif Vekâleti Mikrofilm ve Fotokopi Merkezi'nde Ekim 1958'de hazırlanmıştır. Cilt ebatı 135x195 (70x130) milimetredir. 257 sayfalık bir nüshadır ve nüshanın başında dört sayfa daha vardır. Bu eser, kitabın müellifi Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî, İbn Seyyîd Süleyman El-Huseyni tarafından talik hatla yazılmıştır. Bu nüshanın devamındaki 259-412 sayfalar arasında, Abdülkâdir-i Belhî'nin "Sünuhât" adlı eseri de mevcuttur. Bu nüshada Farsça

¹²⁶ Seyyid Abdülkâdir-i Belhî, *Divân-ı Belhî (Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça-Türkçe Divânı)* çev.- haz., Saadet Karaköse, İstanbul: İstanbul Tasavvuf ve Müsiki Araştırmaları Derneği Yayınları, 2016, 5.

¹²⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kına, *Divân-i Şeyh Seyyid Abdülkâdir-i Belhî Teshîh u Mukaddime u Ta'likât (Sheikh Abd ol-Qader Balkhi's Divan Emendation, Introduction, Appendices)*, 57-318.

¹²⁸ Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Kütüphane Koleksiyonları-Mikrofilm Arşivi (mikrofilm.pdf, Yazma Eser), www.suleymaniye.yek.gov.tr (04.08.2016).

ve Türkçe gazeller karışık olarak yazılmıştır. Bazı manzumeler kafiyelerine göre alfabetik olarak yazılmamıştır. Örneğin; bu dîvânın ilk 13 manzumesi elif kafiyesiyle yazılmıştır. Altı manzume, b kafiyesiyle devam edip araya tekrar elif kafiyeli Türkçe-Farsça bir manzume girerek yazılmıştır. R ve n harflerinde de alfabetik sıranın bozulduğu görülmektedir. Bu nüshanın başlığı “*Dîvân-ı Abdülkâdir İbn-i Seyyid Süleyman El-Belhî*” şeklindedir. Manzumeler, beyit sayıları 5 beyitten (230. manzume) 135 beyite kadar (224. manzume) farklılık göstermektedir ve Dîvân’ın tamamında 249 manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerden 35’i Türkçe ve 214’i de Farsça olarak yazılmıştır. Karşılaştırmaya esas aldığımız ve doktora tez çalışmamızda S rumuzuyla gösterdiğimiz nüshanın ilk sayfasında nüshanın mikrofilm arşiv numarası, kitabın adı, müellifi, mütercimi, kütüphanesi, kitabın ölçüsü, yaprak sayısı ve mikrokopinin nerede, hangi tarihte hazırlandığı gibi bilgiler mevcuttur. İkinci sayfasında 1332 ve 1229 tarihleri yazılmıştır. Üçüncü sayfasında ise Süleymaniye ve Millet nüshasının 14. sayfasında bulunan 10. manzumenin son 4 beyiti (6,7,8,9) ile yine aynı sayfadaki 11. manzumenin ilk 10 beyiti yazılmıştır. Dördüncü sayfada, Çin astrolojisinde hayvanlar halkasından oluşan 12 burcun ismi iki beyit şeklinde yazılmıştır ve devamında 1 satırlık bir beyit gelmiştir. Yine aynı sayfada, şairin künyesi de yazılmıştır. “*Dîvân*”da her harften bir ya da birkaç manzume bulunmaktadır. Manzumelerin kafiyelerine göre (karışık olarak) dağılımı şöyledir:

ا : 14 ؛ ب : 10 ؛ ت : 46 ؛ ث : 2 ؛ ج : 2 ؛ ح : 1 ؛ خ : 1 ؛ د : 25 ؛ ذ : 1 ؛
ر : 35 ؛ ز : 1 ؛ س : 3 ؛ ش : 4 ؛ ص : 1 ؛ ض : 2 ؛ ط : 2 ؛ ظ : 1 ؛ ع : 2 ؛
غ : 1 ؛ ف : 1 ؛ ق : 8 ؛ ك : 1 ؛ ل : 9 ؛ م : 13 ؛ ن : 36 ؛ و : 2 ؛ ه
: 7 ؛ ی : 14 و 1 مثنوی (mesnevî).

İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan ve yazma eserin asıl nüshası olan bu Dîvân’da toplam 3408 beyit vardır.

2- İstanbul Fatih Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzum Eserler Bölümü, eski kayıt no:266/1, yeni kayıt no:8550 (Karşılaştırmada M rumuzu ile belirtilmiştir.)

Eser Adı: Dîvân-ı Belhî, Yazar Adı: Belhî Abdülkâdir b. Süleymân (Seyyid) (بلخی)
(سید); Arşiv Numarası: 34 AE Manzum 266/1;Yayın Yeri: Yayınlayan- Ali Emîrî (Gerek hattının benzerliği gerekse istinsah ettiği diğer yazmalarda olduğu gibi Ib’de şairin hayatıyla ilgili bilgi vermesinden dolayı Ali Emîrî olduğuna karar verilmiştir. İstinsah Tarihi: 1332/1913-14; Eserin Fiziksel Nitelikleri: 125 yk (248 sayfa); 15 satır/2 sütun;

179x130,133x77 mm.; Sınıflama: 894.351, Demirbaş: AE Manzum 266/100414, Bölüm: Ali Emîrî Manzum Eserler; Sağlama (Temin etme) Şekli: Satın; Özellikler: Kitap-El Yazısı- Kağıt-Türkçe, Eserin Hattı: Arap- Talik; Boyu (Dış-İç): Yeşilzâde Muhammed Salih'in hediyesi, sırtı meşin, yüzü kağıt kaplı; Notlar: Restorasyon durumu; Baş tarafta bazı yapraklar şirazedden ayrılmıştır. Özet/ İçindekiler: Dîvânın müellifi hakkında muhtemelen Ali Emîrî tarafından kaydedilen bilgi. 1a: Muhtemelen dîvânın müellifi hakkında yazılan "Hakkâ ki bir insân-ı kâmil ve hürmete lâyük bir merd-i ârif idi" kaydı vardır. 1b-3b: bir kaside. 3b-125a: harf sırasına göre düzenli gazeller (arada kasideler de var). Dîvândaki şiiirlerin çoğu Farsça olup bazıları ise Türkçedir.¹²⁹

İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu 266 numaradaki bu nüsha Saadet Karaköse tarafından 2016 yılında tercümesiyle birlikte neşredilmiştir.¹³⁰

Bazı kaynaklarda bu dîvânın sadece bir nüshasından bahsedilmiştir.¹³¹ Yusuf Öz, bu nüshanın mikrofilminin "*Dîvan-ı Fârisi ve Türkî*" adıyla Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi 1994 A 4166 numarada kayıtlı olduğunu tespit etmiştir.¹³²

248 yapraktan ibaret olan Dîvân'ın Millet Kütüphanesindeki nüshasında Türkçe manzume sayısı 41, Farsça manzume sayısı da 166 olarak yazılmıştır. Dîvândaki manzumelerin başlıkları ile şairin mahlasları kırmızı renkte yazılmıştır. Manzumeler kafiyeye göre alfabetik olarak dizilmemiştir. Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin hayatı hakkında bilgiye Millet nüshasının baş kısmında (ilk sayfasında) Erzurum Sabık mebusu Salih Yeşilzade tarafından düşürülen muhtasar (kısa) notta da rastlamaktayız:

Fatih Millet Kütüphanesine mevkuftur. (1359/1941)

Millet nüshasının ikinci sayfanın kenarında da Sultan Fatih Millet Kütüphanesine mevkuftur yazısı yazmaktadır. Bu nüshanın başlığı "*Dîvân-ı Seyyîd Belhî*" şeklindedir.

3- Ankara Millî Kütüphanesindeki Nüsha

Eser Adı: Dîvân-ı Farisi ve Türki; Yazar Adı: Abdülkadir Belhî Seyyid b. Seyyid Süleymân; Arşiv Numarası: Mf (mikrofilm)1994 A 4166; Yayın Bilgisi: 1963/Ankara;

¹²⁹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazmaları, www.yazmalar.gov.tr> (04.08.2016); Katalog Tarama-Millet Yazma Eser Kütüphanesi, www.milletkutup.gov.tr>katalog (04.08.2016)

¹³⁰ Belhî, *Dîvân-ı Belhî (Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça-Türkçe Dîvâm)*, 23-403.

¹³¹ Belhî, *Dîvân-ı Belhî (Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça-Türkçe Dîvâm)*, 5; Belhî, b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 79); Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 10; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniye)*, 16.

¹³² Öz, a "Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleymân Belhî Ailesi ve "Defter-i Kuyûdat" Fihristi", 165.

Dil Kodu: OTT; Fiziksel Niteleme: 1 mikrofilm makarası; 35 mm.; Katolog Kartı: 000 503292; Özellikler: Kitap Dışı- mikroform; Yazının cinsi: Talik; Sağlama (Temin etme) Şekli: Özel izinle kullanıma sunulmaktadır. Nüshanın Aslının Bulunduğu Yer: Yazma Ali Emîrî Efendi Kütüphanesi Manzum Eserler kısmındadır.¹³³

Millet Kütüphanesi-Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler 266/1 nolu eserden mikrofilm şeklinde çoğaltılmıştır. Bu mikrofilm, Kasım 1963'te Ankara Millî Kütüphane Mikrofilm Servisi'nde hazırlanmıştır. Yazma eserin adı, “*Dîvân-ı Farisî ve Türkî*” şeklindedir. Yazma eserin müellifinin adı, Abdülkâdir Belhî Seyyîd bü Seyyîd Süleyman'dır. Eserin cilt ebatı 184x134 milimetredir.

7-*Sünûhât-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye* سنوحات آلهيه و الهامات (ربانيه)¹³⁴: 2260 beyitten ibaret Farsça yazılmış bir mesnevîdir.¹³⁵ 1 Muharrem 1329 (2 Ocak 1911) Pazartesi günü yazılmıştır.¹³⁶ “Fâilâtün fâilâtün fâilün” ve “Mefâilün mefâilün feûlün” vezindedir. Eserin Abdülkâdir-i Belhî'nin kendi hattıyla olan nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnülemin Kitaplığı 3360 numaradadır.¹³⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, Belhî'nin torunu Cafer Erkılıç'a ait nüshadan

¹³³ SonucDetay; Milli Kütüphane Otomasyonu Okuyucu Tarama Modülü - KAŞIF BETA/2015 Milli Kütüphane Bilgi İşlem, <https://kasif.mkutup.gov.tr> (08.11.2016).

¹³⁴ Bu eserin adı, bazı kaynaklarda sadece “*Sünûhât-ı İlâhiyye*” olarak geçmektedir. Bakınız: Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 185; Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Belhî, 2017: s 33; Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 681 (dipnot 24); Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, 174; Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, 167.

Bu eserin adı, bazı kaynaklarda “*Sünûhât-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye*” olarak geçmektedir. Bakınız: Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 11; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 16; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhî Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585; Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54.

Bu eserin adı, bazı kaynaklarda “*İlâmât-ı Rabbâniye*” olarak geçmektedir. Bakınız: Ergun, *Türk Şairleri*, 231; İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şuarâ)*, “Abdülkâdir Efendi”, 31; Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 185; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132; Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, 174; Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*, 167.

¹³⁵ Ergun, *Türk Şairleri*, 231; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 608); Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 11; Belhî, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, 17; Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhî Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13; Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585; Yazıcı, “Abd-Al-Qader Balkî”, 132.

¹³⁶ Bazı kaynaklarda 26 Rebiülevvel 1331 (5 Mart 1913) tarihinde yazıldığı belirtilmektedir. Bakınız: Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 26).

¹³⁷ Öz, 2004: s 50,51; Ergun, *Türk Şairleri*, 231; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve

1936 yılında istinsah ettiği bu mesneviyi aynı vezinlerde manzum olarak tercüme etmiştir.¹³⁸ Eserin metin ve çevirisini yer aldığı nüsha, Mevlâna Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi 145 numarada mevcuttur ve 265 sayfadan oluşmaktadır.¹³⁹ Manzum *Sunuhât-ı İlahiye ve İlhamat-ı Rabbaniye Tercümesi*, Abdülbaki Gölpınarlı'nın Farsça'dan yaptığı ilk tercümelemleri arasında olup basılmamış çevirileri arasında yer almaktadır.¹⁴⁰ Eser, Abdülkâdir-i Belhî'nin torunlarından Neşen Çağıl tarafından yayımlanmıştır.¹⁴¹ Adı geçen mesnevi ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın manzum çevirisi üzerine Mehmet Hilmi Alkan tarafından Yüksek Lisans Tezi çalışması yapılmıştır.¹⁴²

İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal, “*Son Asır Türk Şairleri*” adlı eserinde Abdülkâdir-i Belhî'nin yukarıdaki eserlerinden başka *الهامات ربانية (İlhâmât-ı Rabbâniyye)* ve *Şümûs-i Envâr*¹⁴³ adlı iki mesnevisinin daha olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁴

Çalışma konumuz olan “*Seyyîd Belhî Dîvânı*”nın Süleymaniye Nüshası'nın 259-412 sayfaları arasında yer almaktadır. 1 Muharrem 1329 (2 Ocak 1911) tarihinde, pazartesi gecesi yazılmıştır.¹⁴⁵

“Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 26); Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13-14; Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 81); Kara, “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, 54; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 608); Roshvanazade, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, 585.

¹³⁸ Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 26); Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 14.

¹³⁹ Öz, a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyûdat” Fihristi”, 166; Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 26); Çelik, “Mevlana Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, Konya Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Kataloğu”, 148.

¹⁴⁰ Öz, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, 154 (dipnot 26); Belhî, b *Defter-i Kuyûdat (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, 33 (dipnot 81); Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 14.

¹⁴¹ Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, 11.

¹⁴² Evli, “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, 13.

¹⁴³ Bu eserin adı, bazı kaynaklarda “*Şems-i Envâr*” olarak geçmektedir. Bakınız: Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 681 (dipnot 24).

¹⁴⁴ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 185; Kahraman, “Burhaneddin-i Belhî'nin Çağatayca Şiirleri”, 681 (dipnot 24); Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 609).

¹⁴⁵ Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Kütüphane Koleksiyonları-Mikrofilm Arşivi (mikrofilm.pdf, Yazma Eser), www.suleymaniye.yek.gov.tr (04.08.2016).

Nihat Azamat “*Diyanet İşleri Ansiklopedisi*”nde Abdülkâdir-i Belhî’nin “*Sünûhât-ı İlâhiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniye*” adlı yazma eserinin ilk sayfasının resmi diye, son sayfasının resmini koymuştur. Elimizde bulunan yazma esere baktığımızda, Nihat Azamat’ın yazma eserin son sayfasının resmini koyduğu görülmektedir.¹⁴⁶

Başı:

عجز اندر درک شد ادراک شد
بحث اندر سر ذات اشراک شد¹⁴⁷

Acizlik anlamada idrak edildi

Zâtın sırrındaki konu ortak koşma (şirk koşma) oldu

Sonu:

بلخیا اینجا سخن را کن تمام
جز مظاهر نیست جمله والسلام.¹⁴⁸

Ey Belhî, burada sözü tamamla!

Tamamı mezâhirden (mazhar olmalar) başka (bir şey) değildir, vesselâm!

Bazı kaynaklarda Abdülkâdir-i Belhî’nin “*Dîvân*”ı hariç olmak üzere eserlerinde bulunan beyit sayısı 35000’i bulan¹⁴⁹, 35000 üzeri¹⁵⁰ ya da 33598¹⁵¹ olarak ifade edilmiştir. Abdülkâdir-i Belhî’nin eserlerinin hepsi manzumdur.¹⁵²

Ahmet Yüksel Özemre, Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî’nin torunu Neşen Hanım’ın dedesinin bütün eserlerini Türkçe’ye çevirdiğini fakat bunların henüz basılmadığını, meraklıların elinde fotokopiler hâlinde dolaştığını belirtmektedir.¹⁵³

¹⁴⁶ Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Kütüphane Koleksiyonları-Mikrofilm Arşivi (mikrofilm.pdf, Yazma Eser), www.suleymaniye.yek.gov.tr> (04.08.2016), 411; Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232.

¹⁴⁷ Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Kütüphane Koleksiyonları-Mikrofilm Arşivi (mikrofilm.pdf, Yazma Eser), www.suleymaniye.yek.gov.tr> (04.08.2016), 259.

¹⁴⁸ Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Kütüphane Koleksiyonları-Mikrofilm Arşivi (mikrofilm.pdf, Yazma Eser), www.suleymaniye.yek.gov.tr> (04.08.2016), 411.

¹⁴⁹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254 (dipnot 604).

¹⁵⁰ Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232.

¹⁵¹ Ergun, *Türk Şâirleri*, 231; Velioğlu, *Osmanlı’nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli’den Dede Paşa’ya)*, 428; “Türbeler, Eyüp Sultan Türbeleri” (PDF) (Şeyh Murad Efendi Türbesi), docshare01.docshare.tips >files (04.07.2017), 233.

¹⁵² Azamat, “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), 232; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254.

19. yüzyılın hadisle ilgilenen mutasavvıflarından bazıları gerek kırk hadis mecmuaları, gerekse hadis külliyeleri şeklinde eserler vermişlerdir. Bunlar arasında Şeyh Abdülkâdir-i Belhî'nin, (ö.1341/1923) “*Yenâbî'ul-hikem*” adlı eseri de zikredilebilir.¹⁵⁴ Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî de, babası Seyyîd Süleyman Belhî gibi şiirlerinde On İkinci İmam Mehdî'nin hayatta olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu manzumeler, Fazlullah Rahîmî'nin “*Gülzâr-ı Hakikat*” (گلزار حقیقت) adlı eserinde Abdülkâdir-i Belhî (بلخی) mahlasıyla yazdığı Farsça şiirlerinde yer almaktadır.¹⁵⁵ Nüzhet Ergun da, Fazlullah Rahimi'nin “*Gülzâr-ı Hakikat*” adlı matbu eserinde Abdülkâdir-i Belhî'nin Alevilik neş'esiyle yazdığı şiirlerine de denk geldiğini belirtmekte ve bu manzumeleri örnek olarak vermektedir.¹⁵⁶

Süleyman Belhî de “*Yenabiu'l-Mevedde*” (ينابيع الموده) adlı eserinin 70. babından 96. babın sonuna kadar olan kısmında, Hasanül Askerî'nin oğlu 12. İmâm Mehdî'nin var olduğunu (kâim) ve beklenildiğini (muntazar) bildiren hadis ve haberlerden bahsetmiştir.¹⁵⁷

¹⁵³ Özemre, *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, 108; Altuntaş, a <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

¹⁵⁴ Abdülbaki Gölpınarlı ve Mahmut Hür Yücer, Şeyh Abdülkâdir-i Belhî'nin *Yenâbî'u'l-hikem* adlı eserinde Mehdî'nin kâim ve muntazır olduğuna dair hadis ve haberleri yazdığını ifade ederler. Bakınız: Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 202; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 254.

¹⁵⁵ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 202; Rahimî, 2016: s 39,47.

¹⁵⁶ Örnek verilen bazı manzumeler için bakınız: Ergun, *Türk Şâirleri*, 232; Seyyid Süleyman Belhî, *Yenabiul Mevedde* (ينابيع المودة), 1. cilt, 96. bölüm, 556.

¹⁵⁷ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 202.

Sonuç

20. yüzyıl tasavvurları arasında önemli bir yere sahip olan Abdülkâdir-i Belhî, eserlerinin tamamında “Mesnevî”yi esas tutmuş ve Mevlâna’ya büyük bir hürmet göstermiştir. Türkçe, Arapça, Farsça ve Çağatayca lisanlarına ana dili kadar hâkim olan Şeyh Seyyid Abdülkâdir Belhî, bazı şiirlerini kaleme alırken Çağatay Türkçesinden de faydalanmıştır. Yaşı ilerledikten sonra eser kaleme almayı terk etmiş ve Şeyh Murâd Buhârî Dergâhı’ndaki şeyhlik vazifesiyle meşgul olmuştur. Edisyon kritiğini yaptığımız Dîvânı’nda Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî, 189 manzumedeki Belhî, 40 manzumedeki Belhîyâ (Ey Belhî), 23 manzumedeki Kâdîr Belhî, 15 manzumedeki Kâdîr Hikmet, 5 manzumedeki Belhî Kundûzî, 4 manzumedeki Belhî Kâdîr ve 1 manzumedeki Belhî Seyyîd gibi mahlâslar kullanmıştır.

Kaynaklar

ALŞAN, M. H., *Anadolu Erenleri Melâmet Hırkası*, İstanbul: Kurtuba Kitap, 2012.

ALTUNTAŞ, İ. H., Hüseyin Vassaf “Sefine-i Evliya”da Seyyid Abdülkâdir Belhî ve Ailesi-Seyyid Abdülkâdir Belhî Hazretleri” a <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

-----, “Sefine-i Evliya”da Seyyid Abdülkâdir Belhî ve Ailesi- Seyyid Muhammed Burhâneddin-i Belhî-Hüseyin Vassaf”, b <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

-----, Hüseyin Vassaf “Sefine-i Evliya”da Seyyid Abdülkâdir Belhî ve Ailesi- Şeyh Seyyid Abdülkâdir Efendi”, c <http://ismailhakkialtuntas.com>, (25.05.2017).

AVCI, İ., “Abdülkâdir-i Belhî’nin Esrâr-ı Tevhîd’i ve Nâzım Paşa’nın Türkçe Tercümesi”, *Sîfi Araştırmaları* 6, sy. 12 (2015): 37-66.

AYDIN, B., *Hankâh*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016.

AZAMAT, N., “Abdülkâdir-i Belhî” (1839-1923 Nakşibendî ve Melâmî- Hamzavî şeyhi), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1: 231-232, İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

BAĞCI, N. “Melâmîlik ve Bayrâmî-Melâmî Bir Şair: Şeyh Seyyid Abdülkâdir-i Belhî”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, sy. 6/1 (2019): 164-202.

BELHÎ, A., *Divân-ı Belhî (Seyyid Abdülkâdir Belhî’nin Farsça-Türkçe Divânı)* çev. –haz., Saadet Karaköse, İstanbul: İstanbul Tasavvuf ve Mûsikî Araştırmaları Derneği Yayınları, 2016.

BELHÎ, A., *Esrâr-ı Tevhîd*, çev. Neşen Çağıl (Yayına hazırlayan: Yüce Gümüş), İstanbul: Pan Yayıncılık, 2014.

-----, a *Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlâmât-ı Rabbâniye)*, çev. Neşen Çağıl (Yayına hazırlayan: Yüce Gümüş, İstanbul: İstanbul Tasavvuf ve Musikî Araştırmaları Derneği Yayınları, 2017.

BELHÎ, B., b *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, Yayına Hazırlayanlar: Aliye Uzunlar-Arzu Meral, İstanbul: Revak Kitabevi, 2017.

ÇELİK, A. F., *Mevlana Müzesi Abdülbâki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, Konya Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Kataloğu*, c. I- II, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl:1, sy. 1, (2001): 134-160.

ÇETİN, N., “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, sy. 4, (2015): 5-36.

DEĞİRMENÇAY, V., *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.

ER, Ş., *Melâmîlik Ve Osmânî Devri Melâmîleri*, İstanbul: Kutupyıldızı Yayınları, 2015.

ERGUN, S. N., *Türk Şâirleri*, 1, İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936.

EVLİ, K., “Muhammed Burhaneddin-i Belhi Ve Farsça Divanı (Tenkitli Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

KUNDŪZÎ, S. H., *Yanabi Al'mavadat*, çev: Mûsâ Dâniş, Meşhed: Albohoos Aleslamie, 1392.

GÖLPINARLI, A., *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.

-----, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler Ve Tarikatlar*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.

HAKSEVER, A. C., “Osmanlı’nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar: Bektâşilik ve Nakşbendîlik Örneği”, *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 38 (2009): 383-415.

HASKAN, M. M., *Eyüplü Hattatlar*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.

IŞIN, E., “Abdülkâdir-i Belhî”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1: 44, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1999.

İNAL, M. K., “Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî’ş-Şuarâ), “Abdülkâdir Efendi”, 1:31, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınlığı, 1999.

İNCEGİL, R., “Abdulkâdir Efendi, Belhi, Seyyid”, *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, 1:171, İstanbul: Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 1982.

KAHRAMAN, B., “Burhaneddin-i Belhî’nin Çağatayca Şiirleri”, *Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)* 4, sy.2, (2009): 672-704.

KARA, M., “Buhara-Bombay-Bursa Hattında Dervişlerin Seyr ü Seferi”, *Dîvân İlmî Araştırmalar*, sy. 20 (2006): 45-73.

Katalog Tarama-Millet Yazma Eser Kütüphanesi, www.milletkutup.gov.tr>katalog (04.08.2016).

KINA, N., *Dîvân-i Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî Teshîh u Mukaddime u Ta’likât (Sheikh Abd ol-Qader Balkhi’s Divan Emendation, Introduction, Appendices)*, Tehran: Haft Vadi, 1397.

KINA, N. ve HAJİANNEZAD, A. “Negâhî be Âsâr u Efkâr-i Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî”, *Motâle’ât-i Âsyâ-yi Segîr*, Shomare-i 5, (1397): 157-170.

KOÇU, R. E., “Abdülkadir Efendi” (Şeyh), 1: 119, İstanbul: Neşriyat Kolektif Şirketi, 1958.

KÖSEOĞLU, M. A., “Melâmî Şeyhlerinin İstanbul’da Postnişin Olduğu Tekkeler ve Günümüzdeki Durumları”, *Uluslararası Melâmîlik ve Seyyid Muhammed Nûru’l-Arabî Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Tika Kültür Yayınları, (2016): 165-189.

KURNAZ, C., *Anadolu’da Orta Asyalı Şairler*, Ankara: Yargıcı Matbaası, 1997.

-----, *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

MAHDÎ, M. Y., “Türk-İslâm Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikîsi Dergisi*, sy.18 (2011): 219-241.

“Mevlevî Tarihinde Mart”, *Âsitâne Mevlevî Kültür Dergisi*, 2010.

ÖZ, Y., a “Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve “Defter-i Kuyüdat” Fihristi”, *Bilgi (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Yayını, sy. 23 (2002): 157-188.

-----, “Burhaneddin Belhî Ve Türkçe Mektupları”, *Edebiyat Dergisi*, sy. 15 (2006): 203-224.

-----, “Nâmeî be Sefir-i Kebîr-i İrân der İstânbûl”, *Âyine-i Mirâs*, Dovre-i Cedid, Tehran, Shomare-i 29 (1383): 263-273.

-----, b “Süleyman Belhî Ailesi Ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları”, Konya, X. Milli Mevlâna Kongresi (Tebliğler), c.1, Selçuk Üniversitesi Matbaası, (2-3 Mayıs 2002): 149-161.

ÖZDEMİR, R., “Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, sy. 5/5 (1994), 259-310.

ÖZEMRE, A. Y., *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 6. baskı, 2017.

ROSHVANAZADE, *Encyclopedia of Farsi-Farsi Literature in Anatolia and the Balkans*, Tehran: Ba Sarparasti-yi Hasan Anûşe, Ministry of Culture and Islamic Guidance Publishing and Publishing Organization, 1383.

Sonuc Detay; Milli Kütüphane Otomasyonu Okuyucu Tarama Modülü - KAŞIF BETA/2015 Milli Kütüphane Bilgi İşlem, <https://kasif.mkutup.gov.tr> (08.11.2016).

TANMAN, M. B., “Murâd Buhârî Tekkesi” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

Temmuz Kubbealtı Akademisi - *Memduh Cumhuriyet, Ahmed Yüksel Özemre'nin Ardından...*, Kubbealtı Akademi Mecmuası, sy. 151, yıl 38/3, Temmuz 2009, www.kubbealti.org.tr (12.09.2017).

TİLGİN, N., *Eyüp'lü Hattatlar (1650-1950)*, İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1950.

TORUN, A. S., “Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, sy. 34 (2010): 125-161.

“Türbeler, Eyüp Sultan Türbeleri” (PDF) (Şeyh Murad Efendi Türbesi), docshare01.docshare.tips >files, (04.07.2017).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazmaları, www.yazmalar.gov.tr (04.08.2016)

ÜNAL, M., “Ali Geylânî'nin Kaleminden Farsça Esmâü'l-Hüsna”, *Tarih Okulu Dergisi*, yıl:7, sy.20, (Aralık 2014): 185-214.

VELİOĞLU, T., *Osmanlı'nın Manevi Sultanları, (Şeyh Edebâli'den Dede Paşa'ya)*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2017.

YAZICI, T., “‘Abd-Al-Qader Balkî” (Routledge & Paul Kegan), *Encycloaedia Iranica*, Volume I, Edited By Ehsan Yarshater, Tahran: 1985.

Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Kütüphane Koleksiyonları-Mikrofilm Arşivi (mikrofilm.pdf, 43-Yazma Eser), www.suleymaniye.yek.gov.tr (04.08.2016)

YILDIZ, G., “İranlı Hacıların Gözüyle İstanbul’u Temâşa”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 51, (Aralık 2016): 135-160.

YILMAZ, H. K., *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 10. baskı, 2004.

YÜCER, H. M., *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Ekler:

Resim 1: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin Nüfus Kağıdı
(Abdülkâdir Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, çev: Neşen Çağıl (Yayına hazırlayan: Yüce Gümüş), İstanbul: Pan Yayıncılık, 2014, 99.)

Resim 2: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî

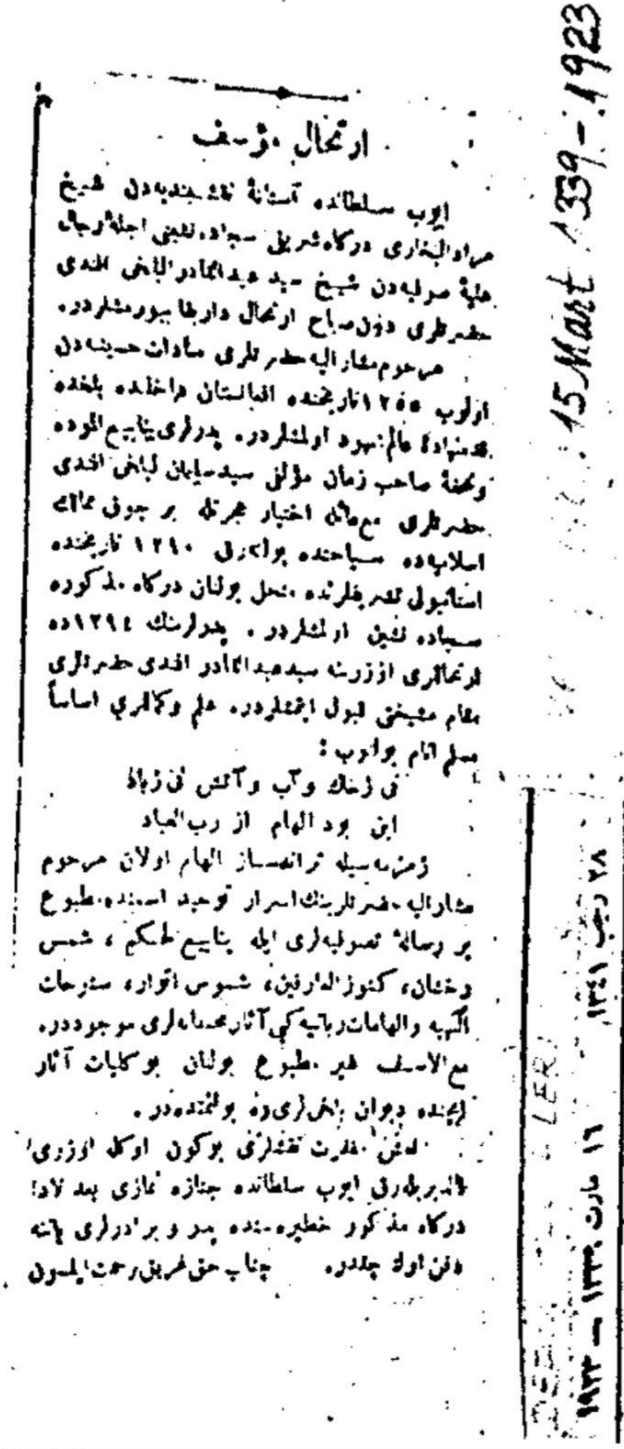
(Seyyîd Burhâneddin Belhî, *Defter-i Kuyûdât (Belhî Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar)*, Yayına Hazırlayanlar: Aliye Uzunlar-Arzu Meral, İstanbul: Revak Kitabevi, 2017, 293-297.)

باين شجرة عليه سلسلة الالهاب يناسند
داد حضرت امام جعفر الصادق را داد بايزيد بسطامي را
داد شيخ ابوالحسن الخرقاني را داد شيخ ابو علي فارسي را
داد شيخ خواجه يوسف همداني را داد شيخ خواجه عبدالحق
نجدواني را داد شيخ عارف ريوكري را داد شيخ خواجه
محمود انجیرفغنی را داد خواجه علی الرامقینی را داد
داد پیرسایخ خواجه محمد بابا ساسی را داد سید ایرکلان را
داد شاه نقشبند محمد بهاء الدین الاویسی البخاری را
داد محمد بخاری علاء الدین عطار را داد یعقوب الجرجی
المصاری را داد شيخ خواجه عبید اللہ الاحرار السمرقندی را
داد شيخ محمد زاهد را داد شيخ درویش محمد را داد
خواجه بکی سمرقندی را داد شيخ محمد الباقر را داد محمد
الف ثانی امام ربانی را داد شيخ احمد فاروقی را
داد محمد المعصوم را داد شيخ سيف الدين را داد
محمد بدایونی را داد شمس الدين جيب اللہ جانان را
داد ایشان مولوی صاحب و عبد اللہ دهلوی را و باز
عبد اللہ دهلوی ایشان مولوی صاحب را داد سید
محمد میرزا را داد سید سلیمان بن سید ابراهیم خواجه کلان
المحسینی البلیخی القندوزی را داد سید عبد القادر
البلیخی را و نیز من هم پسر خودم سید احمد مختار را تلقین
کردم و اجازت دادم واللہ یرحمہ من یشاء الی صراط مستقیم
الہی بغربت بکرت عاقبت سید احمد مختار را بخیر کردان

(امیر) سید عبد القادر

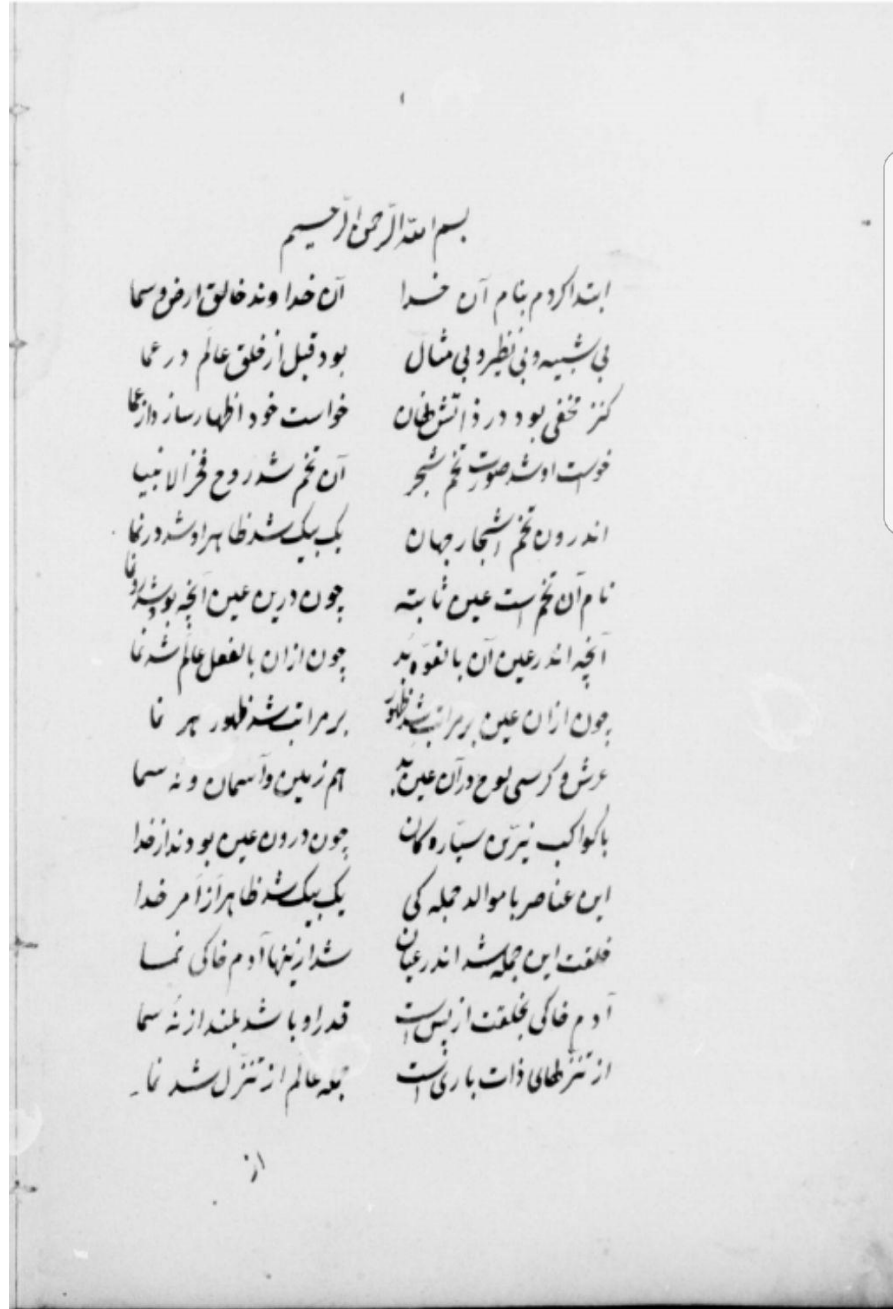
Resim 3: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin oğlu, Seyyîd Ahmed Muhtar tarafından yazılan ikinci silsile evrağı

(Abdülkâdir Belhî, a Sünûhat (Sünûhat-ı İlâhiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniye), çev: Neşen Çağıl, Yayına hazırlayan: Yüce Gümüş, İstanbul: İstanbul Tasavvuf ve Musikî Araştırmaları Derneği Yayınları, 2017, 384.)

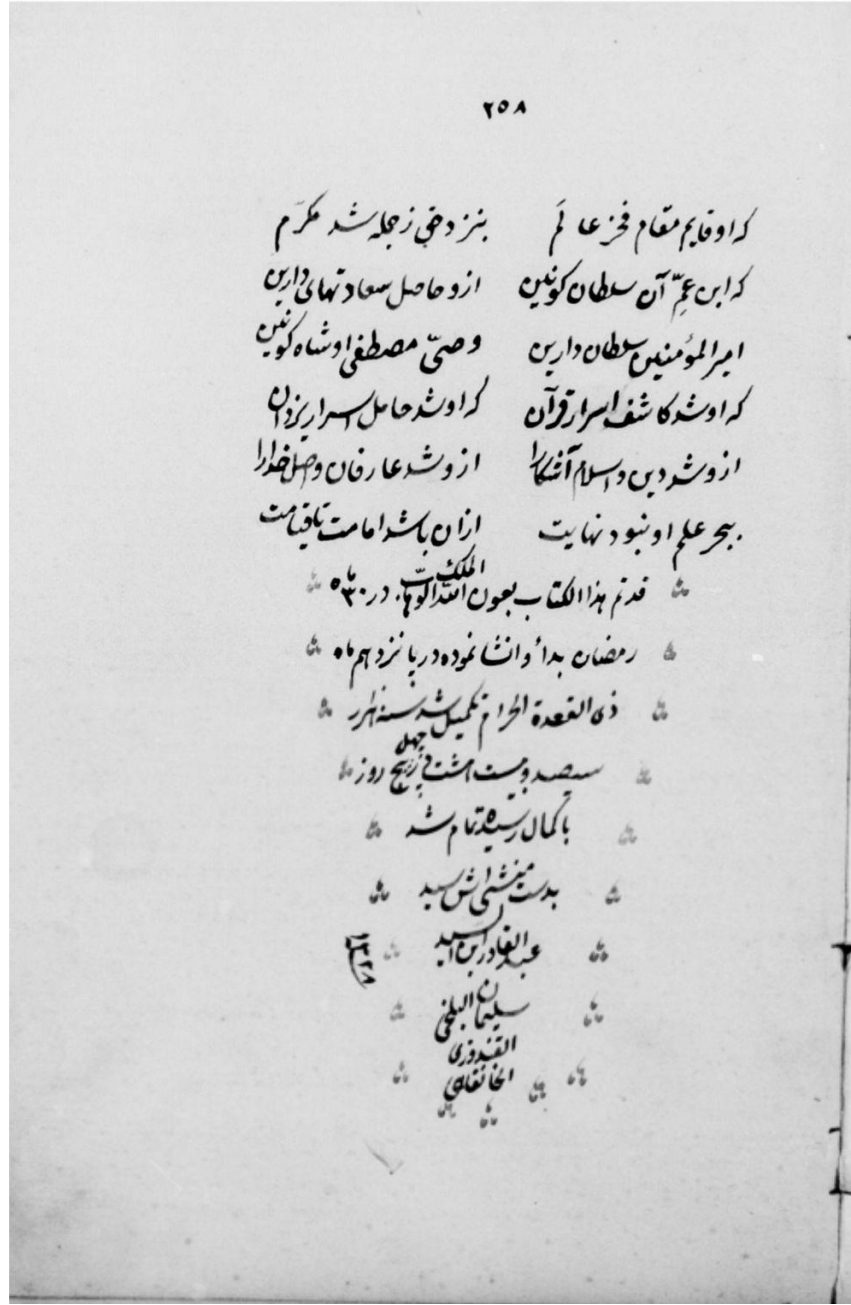

Resim 4: Şeyh Seyyîd Abdülkâdir-i Belhî'nin gazetedeki vefat ilanı

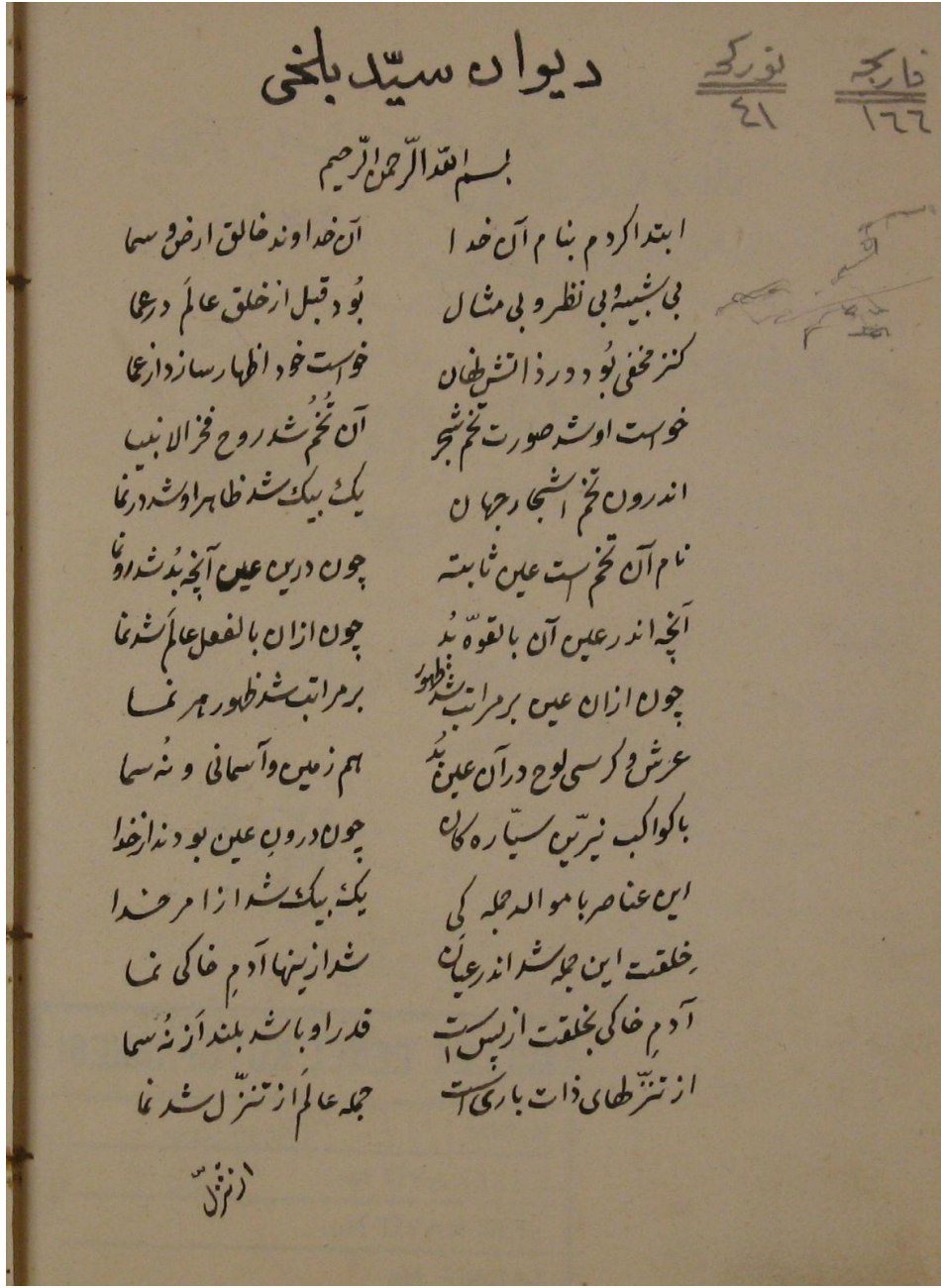
(Abdülkâdir Belhî, *Esrâr-ı Tevhîd*, çev: Neşen Çağıl (Yayına hazırlayan: Yüce Gümüş), İstanbul: Pan Yayıncılık, 2014, 106.)

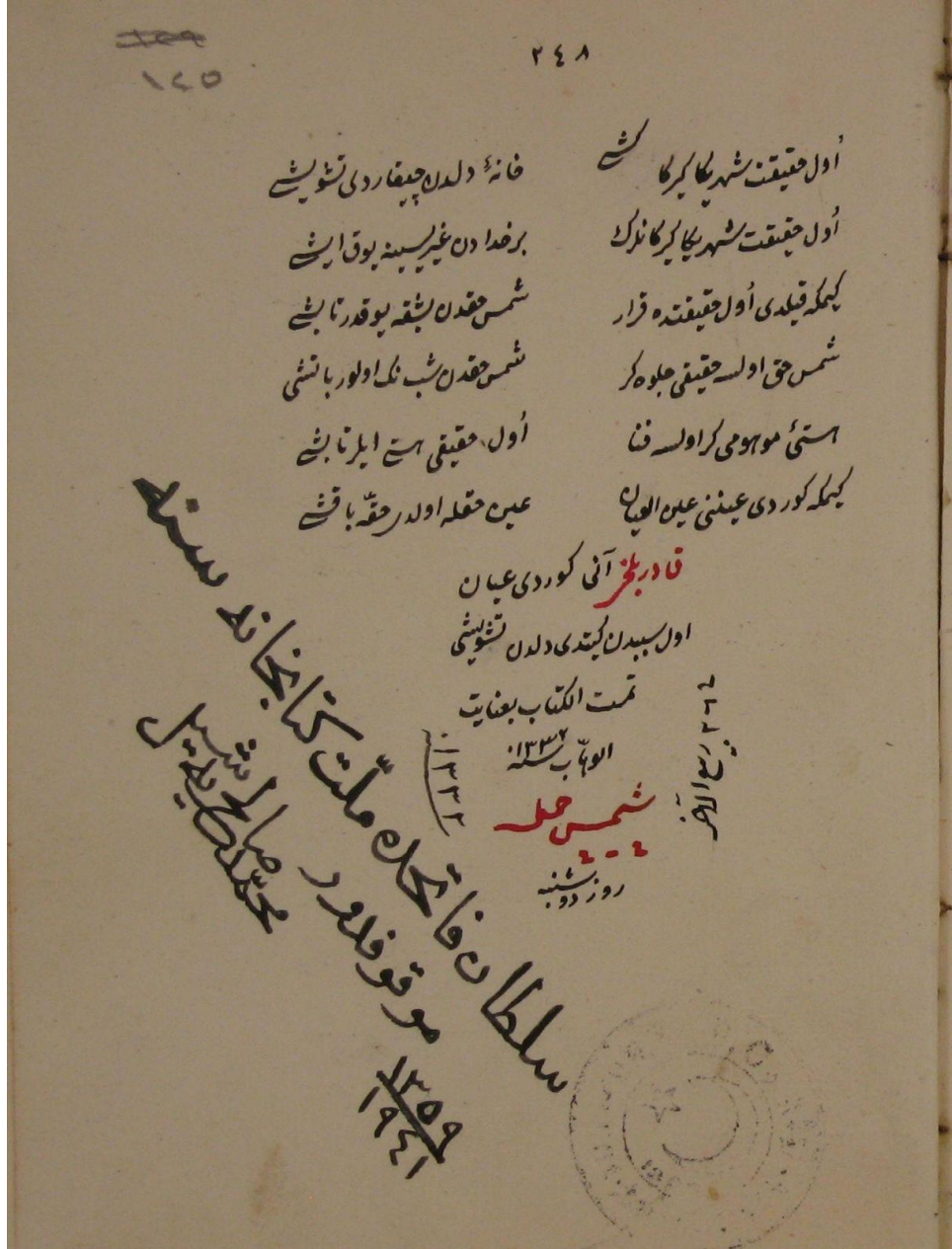
Resim 5: Yazma eserin İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesindeki ilk sayfası

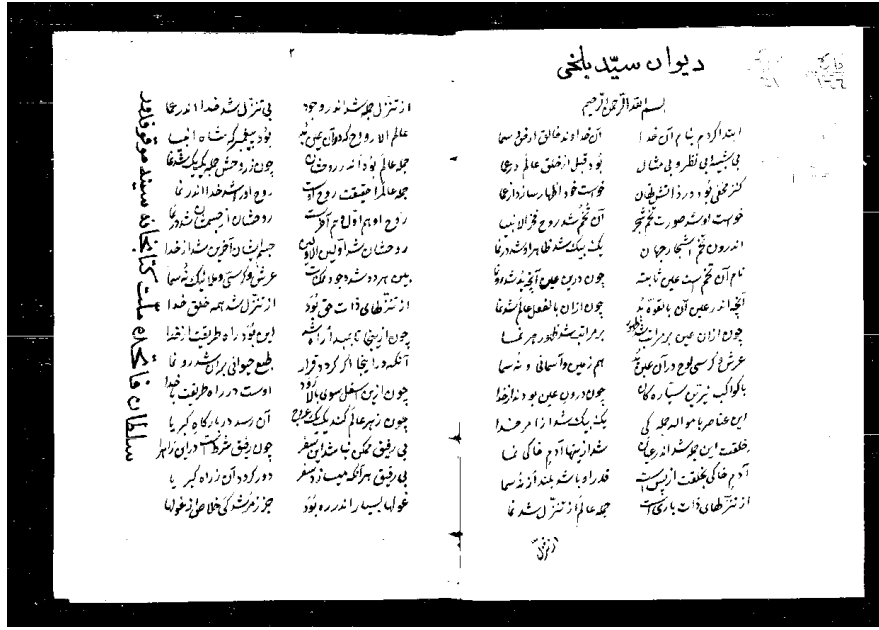
Resim 6: Yazma eserin İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesindeki son sayfası

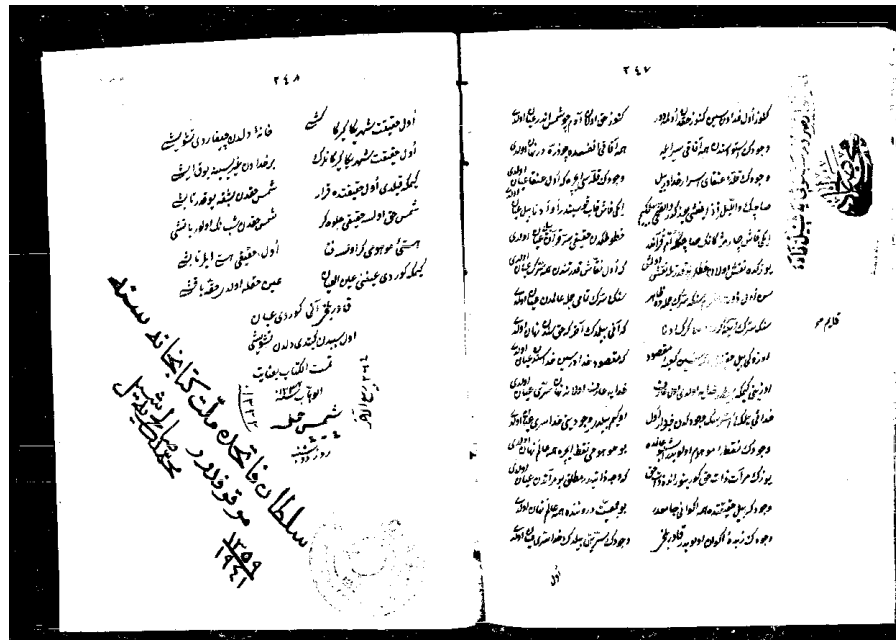
Resim 7: Yazma eserin İstanbul Millet Yazma Eser Kütüphanesindeki ilk sayfası

Resim 8: Yazma eserin İstanbul Millet Yazma Eser Kütüphanesindeki son sayfası

Resim 9: Yazma eserin Ankara Milli Kütüphanedeki ilk sayfası

Resim 10: Yazma eserin Ankara Milli Kütüphanedeki son sayfası